

2223/20

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

84

TARTALOM

334

A «NAPKELET» elbeszélés-pályázatának
eredménye

Reményik Sándor: Szemeimet a hegyekbe emelem (Versciklus)

Fábián István: A konzervatív fiatalság

Nagy Emma: Vakáció (Vers)

Átányi István: Az ankónai sárkány (Elbeszélés)

Elvek és művek

Tudományos irodalom - Szemle

Dékány András: A halászok éneke. (Regénymelléklet)

1934. ÉV

1. SZÁM

XII. ÉVFOLYAM.

ÁRA 2.50 PENGŐ

JANUÁR 1.

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

NÉMETH ANTAL

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tiszviselőknék 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20

Szerkesztőségi órák: minden csütörtökön 4—6-ig.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Reményik Sándor vers-ciklusa	2	Nagy Enma verse: Vakáció... ..	9
Fábián István: Konzervatív fiatalság	6	Átányi István: Az ankónai Sárkány... ..	10

ELVEK ÉS MŰVEK:

A hónap szellemi élete	18	Majthényi György: Zsigray Julianna: Kris- tálymuzsika	28
N. A.: Die Tragödie des Menschen... ..	21	Szabó Zoltán: Nyolc verseskötet	28
Szinnyei Ferenc: Pekár Gyula: Az ördög az Ámen árnyékában	23	—ss.: Trikál József: Az új ember. Nova creatura	31
Thurzó Gábor: Szántó György: Stradivari B. Czeke Vilma: Jézuska hegedűje	23	Majthényi György: Török Sándor: \ idéken volt primadonna	32
Rédey Tivadár: Komlós Aladár: Római kaland... ..	25	László István: Szitnyai Zoltán: Szeptem- beri majális	33
Kozma Miklós: Mackensens ungarische Husaren	26	Katona Jenő: Giovanni Papini: Góg	33
A Debreceni Szemle párizsi különszáma	26	— ő —: A Fővárosi Könyvtár egy eszten- deje	34
K. M.: The Magyar Muse	26		

TUDOMÁNYOS IRODALOM:

Pukánszky Kádár Jolán: Petz Gedeon	36	copius, Béla von: Medaillen- und Plaket- tenkunst in Ungarn	45
H. Pálffy Ilona: A Bécsi Magyar Történeti Intézet újabb munkássága	38	H. Pálffy Ilona: Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetében	46
A világ népei	40	Nils Herman Lindberg: Schwedische Sprachlehre	47
Mérey Ferenc: Schilling Zoltán: Energiátan és pénzelmélet	42		
Genthon István: Huszár, Lajos und Pro-			

SZEMLE

Színház	48	Zene	53
----------------	----	-------------	----

REGÉNYMELLÉKLET:

Dékány András: A halászhok éneke	1
---	---

A NAPKELET ELBESZÉLÉS-PÁLYÁZATA.

A «Napkelet» elbeszélés-pályázatára beküldött műveket a Magyar Irodalmi Társaság által kijelölt bizottság végigolvasta és egyhangúlag az a vélemény alakult ki, hogy bár az átlag-színvonal jó, egészen kimagasló új trótehetség nem szerepel a pályázaton olyan eredeti hangú, súlyos értékű elbeszéléssel, mely az I. díjjal volna kitüntethető. Ezért a zsűri azt javasolta, hogy az I. díj kiadását a «Napkelet» ezúttal mellőzze és esetleg egy későbbi, mástermészetű pályázat díj-kiosztásánál hasznosítsa. A II. díjra a bizottság az *Ankónaisárkány* című elbeszélést javasolta, a III. díjra pedig az *Egy máellen* címűt jelölte. A jeligés levelek felbontása után kiderült, hogy a II. díjat nyert elbeszélés szerzője *Átányi István*, a III. díj nyertese pedig *Nagy Bert*a trónő. *Átányi István* pályadíjnyertes elbeszélését jelen számunkban közöljük.

A bírálóbizottság dicsérettel tüntette ki a következő hét elbeszélést:
Eladó temető («Erdély a hősöm»).

Mese («Talán . . »).

Apostolok oszlása («Renaissance»).

Pick és Treff («Kis kutya, nagy kutya»).

A Halál kulcsai («Tu fis briller la Croix dans sa nuit solitaire»).

Orosz pusztaság («Credo»).

Érik a lélek («Fiatal»).

A zsűri közlésre ajánlotta a következő című és jeligéjű műveket:

Erdélyi románc (Jelige : «Határhegy»), *Kisúr* («Emre»), *Történt ezer éve* («Gyemelcsény»), *A bűvös lámpa* («Van úgy is . . »), *Édesanyám* («Falusi esték»), *Dér* (Jelige nem volt), *Tavaszi zápor* («Tavaszi zápor»), *Ferkec Lajos különös temetése* («Igaz történet»), *A lidérc* («Vén ember keveset alszik»), *A fehér bálvány* («Frontharcos. 86»), *Téli vendég* («Március»), *Az árva kastély* («Ipoly»), *Mert asszognak rendelték* (Jelige nem volt), *A ránszabott öröm* («Ibant gaudentes»), *A remete* («A lélek az élet»), *Sanyi* («Gömör»).

A «Napkelet» örömmel zárja le e negyedszáz értékes trás eredményével elbeszélés-pályázatát.

A «Napkelet» szerkesztő bizottsága.

8. TÖRPEFENYŐ.

Ahogy a hegyek nőnek,
 Úgy törpülnek a fák.
 Nagy szálfagögot nem tűr
 A magasság.

A törpefenyő fája
 Alázat fája itt.
 Nem hívja kiöntelten,
 Mindig viharközelben —
 A menny villámain.

Hanem azért próbáld
 Tövestül tépni ki:
 Beleszakadsz, de ő
 Magát nem engedi.

Indája szikla-szívós,
 Acél a gyökere —
 Rácsap, de belesorbul
 A Bucsecskard-szele.

A rádühödt szelekkel
 Dühödten birkozik,
 Vad oromtalajába
 Vadul kapaszkodik.

A földre fekszik néha,
 Mint tanult birkozó,
 Vélvéd: vég-kimerült, —
 S im: talpra-pattanó.

Nagy, büszke rokonságból
 Kis mostoha-kölyök:
 Legárvább, legkeményebb,
 Ki ide felszökött.

Törnek a szálfák lennebb,
 Roppan ezer derék.
 De él itt fenn e hajló,
 Magát mindenkép tartó,
 Megpróbált nemzedék.

9. FELLEGET A SZOBÁBAN.

Menedékház a Nagykőhavason.
 Ezernyolcszáz méter tenger felett.
 Emberfeletti csend.
 Az ablak nyitva van.
 Az ablakon beusznak
 Méltóságosan, kézzelfoghatón,

Kisértetiesen a jellegek.
 A völgyben éltem le az életem,
 De mindig-mindig jelleget-üző lázban.
 A mélységből kapkodtam fel utánok.
 Most ők nyulnak utánam.

10. A CENK LÁMPÁJA.

Leszállt az ég. Eltünt a Cenk.
 Magába, magasan
 Fent, fent,
 Mindig rokotalan:
 A Cenk lámpája leng.
 Gyökértelenül, szinte csillagképen,
 Inkább a semmiben, semmint az égben.
 Eltünt a Cenk.
 Fent, fent
 A cenki lámpa leng.

Minden lenti láng idegen neki,
 S a csillagok csak fél-testvérei.
 Szánják és szeretik,
 És mégsem tehetik,
 Hogy végleg otthon érezze magát.
 S lent otthonatlan város és világ.
 Fent, a szeplőtlen csillagkoszoruban
 A cenki lámpa szégyeli magát.

Se föld, se menny,
 Se lenn, se fenn,
 Testvérek közt is fájón idegen,
 Erdélyi éjben együtt csak velem:
 A Cenk lámpája leng reménytelen.

11. TALÁLKOZTAM A SZABADSÁGGAL.

Zord magasztat: a Fellegvár ez itt.
 Erőszak rakta s tartja falait.

Ember-önkény és változó uralmak
 Láncot csörgetnek s rabot tartanak.

Szurony, szörnyű rend, vessző, jegyelem
 Itt sötét börtön-flóráként terem.

Rém-madárként egy emlék suhan át:
 Nyögnek a befalazott katonák . . .

Ezerhatszáz . . . olvasom egy falon —
 A doh s a penész ma is hatalom.

S mily nagy erősség ez itt, nézve lentről,
 S mily vakondtúrás fentről, a hegyekről.

Bucsecs, Csukás, Királykő, Kőhavas:
 E jellegvár alattuk mily avas.

A Nagykőhavason mentem én át
 És találok fent a Szabadsággal.

Ment nagy léptekkel: világ számüzötte,
 Fenyőszag tömjénezett körülötte.

Kalapján viritott a sziklarózsa,
 Vissza se nézett a völgybe alóla.

Vándorbotjával verte a követ,
 Minden ütése villámot vetett.

A hátzszakja telve ezerjóval,
 Ezerjóval, embernek nem-valóval.

Fütyölt. Visszhangjaként víg füttyszavá-
 Túlvilági viharok orgonáltak. [nak

A déli nap, ahogy zenitre hágott,
 Nézte az elszabadult Szabadságot.

Ment nagy léptekkel, bottal, tarisznyával,
 Szemére vont virágos kalapjával.

Ment völgyből fel, világból kifele:
 Ki-ki lássa, mire megy nélküle.

Ment, az embertől egyre távolodva,
 Ment csúcsról-csúcsra, csillagtávolokba.

Kincse túldrága volt méltatlanoknak:
 Vitte ajándékol az angyaloknak.

12. CSAK A LEVELE.

A sziklarózsa régen elvirult.
 Amit most hoztam: csak a levele.
 Kicsi, fénytelen, faközöld levél.

Nincs egyebem . . .
 Érzétek be vele.

Brassó-Nagykőhavas, 1933. aug.

KONZERVATÍV FIATALSÁG.

MÁR TÖBBSZÖR megfigyelték azt az érdekes tünetet, hogy a mai fiatalság nagy része — és nem a legtehetségtelenebb része — konzervatívnak vallja magát. Ebben mindenestre nagy része van az előttünk járó konzervatív nemzedék (Prohászka, Pauler Ákos, Szekfű, Horváth János) gondolatébresztő problémalátásának és igazságszomjúhozó józan-ságának és a külföldi konzervatív eszmeáramlatok (fascizmus, Hitler, Maurras, Maritain, Chesterton) megerősödésének, de a legfontosabb tényező mégis saját életünk volt. Boldogabb korok értelmi életet élő fiatalsága azzal töltötte idejét, hogy szép könyvekből szép elméleteket ismert meg és bizonyos idő múlva ő is igyekezett hasonlókat alkotni. És mikor «készen lett rendszere, megnősült», mint a német filozófus írta önéletrajzában. Boldogabb idők fiatalsága hitt a rendszerekben s ezért forradalmár volt. Minden fiatalember eljutott egy időponthoz, amelyben észrevette, hogy elméletei és a valóság között kisebb-nagyobb különbség van. Mivel elméleteit tökéletesnek tartotta, a valóságot akarta megváltoztatni — lehetőleg minél gyorsabban. Az idősebbek jóindulatúan nézték a fiatalok erőlködéseit és mosolyogva gondoltak a férfiváérés napjaira, amikor majd rájön a fiatalember, hogy az elméleteket könnyebb megváltoztatni, mint a valóságot.

A mi évjáratunknak a háború alatt kezdett nyiladozni az esze, a forradalmak alatt kezdett el a saját fejével gondolkodni, az infláció meg a külföldi kölcsönök nyomán jelentkező fellendülés alatt kellett volna forrongania és méreteiben páratlan gazdasági válság alatt érik férfivá. Egész eddigi öntudatos életünkben a valóság, az «élet» — ahogy szokták mondani — olyan parancsoló erővel jelentkezett, hogy kénytelenek voltunk tudomást venni róla. Hiszen nem egyformán reagáltunk a kényelmetlenül tolakodó erőszakoskodásaira. A gyengébbek előbb megijedtek tőle, az erősebbek tovább tartottak ki. A «jobbik rész» annál elkeseredettebben vetette magát az álmok és ideálok világába, minél hangosabban dörömbölt a valóság. Minél előbb akarta megöregíteni az idő, annál inkább ragaszkodott az ifjúkori álmodozások szent jogához. De hiába. Ha az ébrenlét ideje alatt erősek a benyomásaink, álmainkban sem tudunk szabadulni tőlük. Hamarosan fel kellett adnunk a küzdelmet, hogy fiatalok maradhassunk; előbb értünk férfivá, előbb józandotunk ki, mint az előttünk járó nemzedékek és — esetleg — mint az utánunk járók.

Igy lettünk fiatalon konzervatívok és vállalnunk kellett ennek összes terheit. Mert vannak terhei. Nálunk kitartó propagandával terjesztették el a közvéleményben azt a dogmát, hogy aki konzervatív, vagy korlátolt, ostoba, vagy eladta magát. Arról, hogy nem vagyunk ostobák, még csak meg tudtuk győzni azokat, akik törődtek velünk, de a magunkat eladás gyanúja leküzdhetetlen. Ha jelenlegi viszonyainkra mutatunk, amelyek legtöbbször nem túlságosan közelíti meg a XVIII. századi főurak életszínvonalát, még mindig fennmarad a gyanú, hogy a jövő, a karrier stb. érdekében «adtuk el lelkünket».

De nemcsak ilyen külső terhekkkel kell megküzdenünk. «Forradalmár»

vagy «baloldali» kortársaink készen kapnak az őket megelőző nemzedéktől gondolatokat, mondanivalót, formát, mindent. Nekünk, néha szintén voltak megelőzőink, sokkal több a tisztáznivalónk önmagunkban s ami a legnagyobb hátrány: rengeteg gátlással kell megküzdünk. Nem a ma minden fiatal előtt egyformán tornyosuló külső akadályokra gondolok, hanem a belsőkre, lelkiekre. Konzervatívnak lenni azt jelenti, hogy mindig higgadtak és józanok maradjunk. Mi veszedelmes dolognak tartjuk, ha valaki érzelmeire hallgat és nem a józan ész, a hideg értelem vezeti tetteiben, szavában, írásában. Ha valaki tisztában van a valósággal és érzi a felelősséget, amit korunk és mai állapotunk mindenre rá kellene, hogy kényszerítsen — csak irigyelni tudja azoknak a lelkiismeretét, akik szabadon engedik csapongani érzéseiket, vagy akik játszi könnyedséggel gyártják a szebbnél-szebb elméleteket.

Eddigi életünkben a külső események úgyszólván mindig az ellenkező irányba tereltek bennünket, mint amerre egyéni belső fejlődésünk szeretett volna tartani. Ez megtanította nemzedékünket arra, hogy megbecsüljük a valóságot és ne értékeljük túlságosan az «egyéniséget». Sokan ezt objektivitásnak nevezik, én úgy érzem, nagyobb területet ölel föl és mégis találób, ha ezt a bizonyos eredményt *konzervatív világnézetnek* nevezem.

Ez a konzervativizmus nem program és nem ideál, hanem *világnézet*, azaz egy bizonyos mód, amellyel szemlélem a világot. Tehát semmi esetre sem jelenti azt, hogy minden úgy van jól, ahogy éppen van és minden változtatást eleve elítélünk. Az öregek sincsenek megelégedve a jelenlegi állapotokkal, hogy elégednénk meg mi, akik mégis csak fiatalabbak vagyunk. Változtatni, javítani akarunk mi is, de csak okkal. A konzervativizmus lényege az indukció. A valóságból indul ki, nem az elméletekből. A különböző elméleteket is megbecsüli, de nem a valóság ellentétének tartja, hanem részének, amelynek akkora értéke van, amilyen mértékben hat a valóságra. A legszebb, a leglogikusabb, legarányosabban felépített elmélet is csak akkor ér valamit, ha termékeny, ha aktív, ha befolyásolja a való világot. A konzervatív ember tehát csak akkor változtat, ha a valóság megköveteli és csak azt javítja, amit a realitás hibásnak mutat. Nem indul elméletek után és nem fontos számára, hogy ilyen vagy olyan «izmus» mennyire valósul meg. A forradalmár az ellenkező irányú utat követi. Kikeresi az elméletek közül azt, amelyik a legjobban tetszik neki és annak megvalósításáért küzd. A forradalom, ha uralomra kerül, a valóságot igyekszik a maga ízlése szerint átalakítani. Mivel pedig az elmélet mindig szűkebb, mint maga az élet, minden győzelmes forradalom pusztít, lenyesegeti a valóságból azt, ami nem illik bele rendszerébe: az intézményeket eltörli, az embereket agyonlövöti vagy lefejezi. Minden forradalom dedukál és a valóságot valamilyen előre kiagyalt rendszerbe akarja beleszorítani.

A tiszta konzervativizmus szempontjából minden elmélet és rendszer erőszakot ér a valóságon. Legyen az demokrácia vagy kapitalizmus, szocializmus vagy nacionalizmus, kommunizmus vagy hitlerizmus, liberalizmus vagy klerikalizmus: mind az igazság egy részét akarják az életre reáörszakolni. Ezért a konzervativizmus csak akkor változtat, ha okvetlenül szükséges. *Chesterton* szellemes paradoxonja szerint a konzervativizmus a legtágabb körű demokrácia, mert a halottaknak is van benne szavazati joguk. Hétköznapi nyelven ez a paradoxon azt jelenti, hogy valószínűbb hogy az a jó, ami évszázadokon keresztül jó volt, mint az, amit néhány lelkes ember kisüt.

Hogy példa is legyen a fejtegetések mellett, induljunk ki egy tényből: van néhány arisztokrata, aki nem teljesíti kötelességeit, amit rangja és

vagyona ráró, de annál hangosabban követeli az őt megillető jogokat, sőt a «rangjának kijáró kivételes bánásmódot». A forradalmár ebből azt a következtetést vonja le, hogy el kell törölni az arisztokráciát. Pedig ebből a tényből csak az következik, hogy el kell törölni az arisztokrácia néhány rossz tulajdonságát, legfeljebb az, hogy el kell törölni néhány arisztokratát. Azért, mert sok rossz író van, nem szabad azt követelnünk, hogy töröljük el az egész irodalmat. Viszont azt sem lehet kívánni józan ésszel, hogy azért, mert valaki író vagy arisztokrata, csak bámulni szabad és ha valaki kifogást emel a két tiszteletreméltó osztály valamelyik tagja ellen, akkor a műveletlen, reakciós, tekintélyromboló, kommunista jelzők közül az alkalomnak legmegfelelőbbet el kell tűrnie.

Természetesen, ha az egyes esetek gyógyítása nem segít, vagy valamilyen hiba tömegesen lép fel, a konzervativizmusnak is vállalkoznia kell gyökeres változtatásokra is.

Ha azt keresi az ember, hogy az ilyenfajta konzervativizmus milyen szerepet játsszék az irodalomban, a közelmúlt egyik problémájába ütközik bele. Ez — a világnézet és a l'art pour l'art ellentéte, vagy ha kevésbé korhoz kötött szavakkal akarjuk megjelölni: a tartalom és forma ellentéte. Ez az ellentét különösen Ady Endre költészete körül kialakult vitában éleződött ki. A korlátolt és vaskalapos konzervativizmus azt az álláspontot képviselte, hogy Ady züllött ember és költészete zagyva és érthetelen, a korlátolt és rajongó baloldal azt hirdette, hogy Ady költészete tökéletes és hibátlan, ő maga az ideális modern ember. A józan konzervativizmus nézete az, hogy Ady jelentősége nagy, mert valóban megújította a magyar költészet formanyelvét, de egyénisége csak elrettentő példának jó, elveiben pedig a háború előtti radikalizmus zagyvaságai keverednek az ösztönösen megérzett igazságokkal. Erre következett a válasz: az irodalomban a világnézet, a tartalom nem fontos, csak a stílus, a forma foglalja magában a művészt. E vita adta aktualitásnak, meg a l'art pour l'art magyar képviselői erős egyéniségének, nagy hatást gyakorló tehetségének köszönheti ez az irány, hogy — a külföldi irodalmakkal szemben, ahol epizódsszereppel kellett beérnie — nálunk még ma is probléma. Még ma is probléma, noha jelentősége erősen csökken. A «Nyugat» fiataljai arra a Rédey Tivadar által felvetett kérdésre, hogy van-e jobb- és baloldali irodalom, anyagi egyszerűséggel azt válaszolták, hogy nincsen, mert csak a baloldali az igazi irodalom. Azt hiszem, fölösleges ezt az állítást cáfolgatnunk, elégedjünk meg annak a megállapításával, hogy most már egyetértünk abban, amin annyit vitatkoztak, hogy igenis fontos az irodalomban is a tartalom, a világnézet.

Milyen legyen a konzervatív kritika? Elsősorban ne legyen merev vaskalapos elveinek alkalmazásában. Igenis, legyen szilárd, megállapodott világnézete, de ne ítéljen el teljesen valamit azért, mert nem mindenben egyezik meg az ő felfogásával. Saját álláspontjának határozott megvédése mellett, keresse meg az ellenkező oldalon is azt, amiből okulhat, vagy esetleg, ami az ő világnézetével közös. De a kritika, ha igazán konzervatív akar lenni, bizonyos állandóságot is képvisel. Ez az állandóság nem lehet a régi formákhoz és mondanivalóhoz való oktalan ragaszkodás, ennek az állandó elemnek is elevennek, változásra képesnek kell lennie. Ilyen eleven és mégis állandó elem: a magyar lélek, a határaink között kifejlődött műveltségnek, hagyománynak, problémáknak, életnek, terveknek az a része, amely csak a mi tulajdonunk, amely sajátosan magyar.

Nem szabad megöregedett és haldokló népek szokása szerint fallal körülvenni magunkat és gyanakvással fogadni mindent, ami kívülről áramlik be, hanem igyekeznünk kell az újdonságokat a magyar hagyományok gyökereihez növeszteni és a világot foglalkoztató eszmék magyar megoldásait megtalálni. Ha a magyar jellem eddig nem ismert vonásai nem elégségesek ahhoz, hogy korunk által rákényszerített feladatokat magukba fogadják, nem az új feladatokat kell elodázní, vagy egyszerűen letagadni, hanem a magyar lélek olyan új vonásait kell megkeresnünk, amelyek eddig lappangtak, vagy elnyomattak.

A konzervatív kritikának a mai válságos időkben nem szabad eddigi kényelmes álláspontjával megelégednie. Nem szabad csak arra szorítkoznia, hogy fékezze és válogassa ki a más meggyőződésű emberek által ajánlott utasítások közül azokat, amelyeket megfelelőeknek tart, hanem neki kell az európai szellemi áramlatokból a magyar lélekhez idomított változtatásokat hirdetni. Nemcsak azért, hogy ezzel megfossa a «baloldalt» bizonyos taktikai előnyöktől és nemcsak azért, hogy ezzel elejét vegye az újítások mérséklésével járó surlódásoknak, hanem azért is, mert ma két kultúra határmesgyéjén állunk és ilyenkor — eszmeváltások idején — a konzervativizmus feladatai kettőzöttek: nemcsak arra kell ügyelnie, hogy a nemzeti lélek folytonosságát biztosítsa, nemcsak a hagyományokból kell kiválasztania a menthetőt és átfórmálnia az új követelményekhez, hanem lehetőleg az újításokból is kell fogadnia mindent, ami összeegyeztethető régi ideáljával, hogy megkímélje a társadalmat a kirobbanásoktól, a szélsőséges kísérletektől, hogy nyugodt átmenetet tudjon biztosítani a régiből az újba.

Fábíán István.

NAGY EMMA VERSE.

VAKÁCIÓ.

*Szerte-szórtan a küzdelemben —
úgy jövünk haza: fáradtan.
Títokt ború a hű szemekben,
cudar világ van, áldatlan.*

*S kétszer volt már fekete kongás:
Apám és Bátyám hagytak itt.
Azóta szívünk nagy szorongás:
Jaj, nehogy megint valakit ...!*

*Azóta tudjuk, mi az együtt
s azóta tudjuk, mi a nincs.
És, ha van is derűsebb kedvünk:
szemünk nyűgözi a kilincset:*

*Hogy jönnek be s hogy jönnek vissza
s mondjuk, mily rosszat álmodtunk,
hogy a halál ... könnyünket itta
temetésre jött városunk ...*

*Ám mindhiába, mindhiába —
álmok országa nincsen itt.
A sors kemény s életünk állja
s hullatja vérző kincseink ...*

*Ha még egyszer a régi házba
kocsin mennék be, nem gyalog,
és megcsapna a régi láрма,
mely rózsaszagban kavargó —*

*S jó-tempós, diákos kedvem
dobbanna a tornác fején —
vad örömet rikkantva bennem
s mindenki szaladna elém! ...*

*Ó, hogy már ennek vége, vége —
és hentesüzlet lett a ház
s vakációnk öröme, fénye,
egekig többé nem cikáz.*

*Özvegy szobák kis enyhe csendje
fogad bennünket szívesen —
meleg a csók rejtelve benne,
de már köd ül a szíveken:*

*Szerte-szórtan a küzdelemben,
úgy jövünk haza, fáradtan —
títokt ború a hű szemekben,
cudar világ van, áldatlan ...*

AZ ANKÓNAI SÁRKANY.

A Napkelet elbeszéléspályázatán díjat nyert elbeszélés.

AZ ANKÓNAI ferencrendiek szerény hajlékába új gvárdián érkezett: huszonöt évi távollét után megtért szülőföldjére a szentéletű Fráter Giovanni della Penna, akinek ajkáról méznél édesebben folyt a Szentlélek tanítása, mióta ivott az isteni bölcsesség forrásából.

Meg van írva róla Assisi Szent Ferenc Kis Virágai közt, hogy gyermekifjú korában lépett a rendbe, miután az Üdvözítő álomlátásban maga hívta őt el e szavakkal:

— Nagy utat kell megtened s azután hozzám fogsz jönni a Paradicsomba.

Csalódottan érkezett Ankónába. Egyenesen Délfranciaországból jött. Életének harmadik nagy utazása volt ez, de az isteni kegyelem késlekedni látszott. Egyheti ankónai tartózkodás után mindinkább beletörődött, hogy ismét nem a Paradicsomba érkezett s fásultan készült tisztelgő látogatásra az őrgrófhhoz. Jól tudta, hogy a fényes fogadtatás újabb küzdelmes munkának lesz első stációja.

Ankóna is csalódott benne. Barbarossa szörnyű ostroma rendet vágott az ankónaiak sorában s akik életben is maradtak kortársai közül, nem ismerték fel többé a koravén, viharvert képű barát koldusgúnyája alatt az egykor igéző szépségű ifjat.

A jámbor ferencrendi barátok pedig a kétkedés ördögével viaskodtak, mikor Fráter Giovanni nap-nap után mélyebb hallgatásba burkolódzott és nyájas szavukat legtöbbször csak egy szúrós pillantással viszonzta.

A kísértő el nem mulasztotta volna a fülükbe súgni ilyenkor:

— Ilyen hát az az ember, akinek az Úr az ékesenszólás talentumát adta?

Közben felvirradt a vasárnap, melyen Fráter Giovanni az őrgrófhhoz volt hivatalos.

Azt mondják, hogy a jóhír szárnyon jár: őt azonban nem jóhíre előzte meg a pápa ankónai hűbéresénél. Mert a szertartásmester, Jacopo da Gallarate, már kora hajnalban bebocsáttatást kért a barátokhoz.

— Látni szeretném az új gvárdiánt — mondta az ajtónállónak.

Az lemondóan mosolygott:

— Uram, velünk is alig áll szóba és most különben is imádkozik.

— De hiszen mondom, én csak látni akarom! A világért se szeretném, hogy ő tudomást szerezzen az én ittjártomról.

Fráter Giovanni áhítatosan imádkozott az Üdvözítő képmása előtt nagy lelki szárazságának megszüntetéséért, mikor Jacopo da Gallarate őt először megpillantotta.

Hosszú ideig szótlanul nézte. Mikor megjött a szava, először felsorolta minden szentek nevét, sőt az ajtónálló szerint olyanokét is, akik nincsenek a kalendáriumban.

— Ilyen rongyokban akar a fenséges őrgróf színe elé járulni? Tönkre-
tenné az egész összhatást! Pedig hány álmatlan éjszakámba került!

Két órával később a ház széniorja küldöttség élén nagy mentegetőzve
arra kérte a gvárdiánt, hogy öltene jobb kámzsát az ünnepélyes látogatás
alkalmára. Az ősz szószóló alig bírta elviselni azt a szemrehányó pillantást,
amellyel Fráter Giovanni ezt a beszédet tudomásul vette.

— Hát kinek van legjobb kámzsája itt a kolostorban? — kérdezte.

— Valamelyik noviciusnak — felelték.

— Cserélni fogok velem — mondta kedvetlenül. Aztán alig hallhatóan
hozzátette:

— Ti pedig hű szolgálai vagytok az úrnak.

Ez volt első jó szava a barátokhoz.

Ennyi készülődés után azonban a fogadtatás «összhatása» mégsem volt
zavartalan, bármennyire is előkészítette azt Jacopo mester. Az új kámzsa,
a pompás helytartói palota ünneplő nemesekkel teli szertartásterme, újból
pecsétet tett Fráter Giovanni ajkára és, mint ilyenkor szokása volt, rövid
evangéliumi idézetekkel válaszolt az őrgróf udvarias kérdéseire.

Ilymódon nem egyszer borult kínos csönd az ünnepi gyülekezetre:
nem is csönd, hanem ruhák suhogása, türelmetlen lábak toporzékolása és
suttogás, ami — nem enyhítve az ünnepség főszereplőinek hangja által —
elviselhetetlen az udvarmesteri fülnek.

Giovanni della Penna szikár alakja magányosan, sőt elhagyottan állt
az őrgróf trónusa előtt. Kutató tekintete áthatolt a nemesek, udvaroncok
és apródok sorain.

— Ne nézz rá, Nino, mert vele fogsz álmodni! — súgta egy apród
a szomszédjának.

Egy teremtmény volt az egész sokaságban, akiben ez a tekintet bizal-
mat tudott ébreszteni. Az őrgróf vadászkutyája farkcsóválva a terem köze-
pére lépdelt és megnyalogatta a szerzetes mozdulatlanul lelógó kezét.

Jacopo da Gallarate az ajkát harapdálta s igyekezett a kutyát a neme-
sek sorfala mögé csalogatni. Mikor nagynehezen sikerült: a sorfal jótékony
védelme alatt belerúgott a kutyába.

Látni csakugyan nem lehetett a rúgást, de, mivel érzékeny pontot
talált, hallani talán még Ricanatiban is meghallották, pedig az tudvalevőleg
húsz mérföldre van a várostól.

Az apródok eddig is a nevetés ördögével küzdöttek, de ezután már
lehetetlen volt köztük a fegyelmet helyreállítani.

A fogadtatás sietve véget ért s mindenki rosszkedvűen távozott:
a barát, az őrgróf, az udvarmester és a kutya.

Aznap még a portonuovoi halászok kívánták hallani Fráter Giovanni
ékeszszólását. A barát a helytartói palotából visszament a kolostorba, újból
magáraöltötte hitvány rongyait s lement a kikötőbe.

Kortársai felett való nagy kiválóságának egyik oka önismerete volt.
Most is tisztán látta, hogy egy értelmes mondatot nem fog mondani Porto-
nuovoban, ha eddigi megpróbáltatásainak tetejébe még kénytelen lesz a
halász céh díszbárkáján megtenni az utat. Mióta sűrűn megfordult a világ
hatalmasai közt, megtanult lemondani a társalgás lelket üdítő gyönyörű-
ségéről. Ezért kölcsön akart venni egy csónakot valami istenfélő halász-
mestertől, hogy magányosságban, csupán az Úrral társalkodva evezzen
Portonuovóba.

A kikötőben közönséges koldusnak nézték : az ankónai határörvidéken akkoriban még ritka volt a kolduló barát. Nem akartak neki csónakot adni : úgy látszott, mintha nemcsak a hatalmasok, de az alázatosak is megvonták volna tőle jóakarataikat.

Egyszerre figyelmes lett egy fiúra, aki nyilván útrakészülődött. A kikötő gátjához kötött ladikba mindenféle apróságot rakott be : kisbattyú ruhafélét, egy baltát, aztán egy négy csücskén összekötött kendőt, amiben ennivaló lehetett. Majd körülnézett s így szólt Fráter Giovannihoz, aki az egyedüli élőlény volt közelében :

— Atyám, vigyázz egy kissé a csónakomra, amíg visszajövök.

A szerzetes fölismerte benne az egyik nemes apródot, aki a fogadtatás alatt majd szétrepedt a visszafojtott nevetéstől. Most minden mozdulatán a tengerre induló halászfiú magabizó nyugalma ütközött ki. Aminthogy az Ankóna környéki kurtanemest más derék halászmesterektől legtöbbször csak címere és adóssága különbözteti meg.

Kisvártatva visszajött három idomtalan evezővel a vállán. Most a barát szólította meg :

— Hová mégy, fiam?

— Haza Portonuovóba.

— Én is oda igyekszem.

— Ugy? Persze te is a Fráter Giovanni nyájából vagy. Tudod, hogy őt is ma várják Portonuovóba? Ugy látszik nem tudok tőle . . . de inkább nem mondok semmit, hiszen te vigyáztál a csónakomra.

És gondosan szemügyre vette a csónak tartalmát.

— Persze ő a díszbárkán fog menni. Az jól fut : tiz evezős hajtja s ma még kedvező szelük is van. Jó lesz sietned, atyám, ha még idejében oda akarsz érni !

— Nem kaptam csónakot a halászkótlól.

A fiú összevonta szemöldökét s végignézett a felhős égen.

— Tudsz evezni? — kérdezte.

— Ankónai vagyok, — felelt a barát egyszerűen.

— Tudod mit? Elviszlek én !

A barát lelkében egy régóta hallgatásra ítélt húr rezdült meg válaszul.

— Az Úr fizesse meg, — mormolta gépiesen és szolgálatkészen leült az evezőpadra.

De Anselmo — így hívták a fiút — udvarias is tudott lenni.

— Majd csak ha én elfáradtam, — mondta és erővel a kormányevezőhöz ültette az öreget.

Útnak indultak. A tenger sós illata átjárta őket : a megélénkülő északi szél pedig olyan frissen támadt rájuk, mintha ki akarta volna fújni úgy testükből, mint lelkükből a kővárosok miazmáit. Anselmo belepirult az evezésbe.

Fráter Giovanni elméjében különös gondolatok jártak. Barbarossa ledönthette Szent István székesegyházát, ahol először hallotta az isteni bölcsesség szavát Fráter Filippo ajkáról. Az emberek elfelejthették őt. De a tenger nem változott. És még valami nem változott, amit nem tudott megnevezni, ami ott ragyogott Anselmo nekipirult arcán. Attól kezdve, hogy ezt végiggondolta, tekintetében több volt az Úr szolgáljából és kevesebb az erkölcsöket ostorozó prédikátoréból.

Fráter Giovanni bővelkedett világi ismeretekben is.

— Miért még haza ilyen későn, fiam? — kérdezte.

Anselmón erőt vett a hazatérés izgatottsága:

— Ő hát nem mondtam, hogy a szentet fogadtuk ma délelőtt? — mondta. — A szent, a szent és mindig csak a szent: a végén a halálom lesz az az ember! Nincs fogalmad róla, atyám, hogy milyen faragatlan! Ma egész fogadtatás alatt Szent Márkot idézte az őrgrófnak. Te ankónai létedre tudhatod, mennyire szeretjük mi a felfuvalkodott velenceiek evangélistáját. Nem is tudom, hány balkeze lehet a szentnek, hogy így bele tudott választani. Mi már alig bírtunk magunkkal és akkor Falcone . . . nem tudod ki az? Hát a kutya, az udvartartás dédelgetett kedvence! Mellesleg akkora, mint egy borjú és épp olyan szeretetreméltó is. Hát . . . hát akkor . . .

A fiú annyira kacagott, hogy el kellett engednie a lapátokat. Nagy erőfeszítéssel elmondta a délelőtti kutyahistóriát, de elbeszélését sokszor félbeszakította a görcsös nevetés.

Akkor tért csak kissé magához, mikor a part irányában megpillantotta az Ankóna felé igyekvő díszbarkát.

— Nézd, atyám, az jön a szentért Portonuovóból, — mondta a barát-nak. — De miért hoztad ki a csónakot ennyire a nyílt tengerre? — tette hozzá intó hangon. — Kormányozz a part felé!

Fráter Giovanninak volt oka elkerülni a díszbarkát, azonban Anselmo tanácsa is helyénvaló volt, mert a szél egyre erősödött.

Később a barát vigyázatlanul elárulta, hogy mennyit utazott. Ettől kezdve vége-hossza se volt Anselmo kérdéseinek, főként ama csudás szörnyetegek felől, melyek a Föld határain laknak. Sorrakerült a fiait vérével tápláló pelikán, a főnix, mely önkéntesen a tűzhalált választja, hogy ötszáz év elteltével újra életre keljen, a bős kamelopárd s az emberevő krokodilus, akinek a Teremtő olyan érzékeny szívet adott, hogy áldozatait könnyezve eszi meg.

Fráter Giovanni fejbólogatva vette tudomásul a nemes ifjú alapos műveltségét, azonban szégyenkezve ismerte be, hogy olyan országokban még nem járt, ahol ezek az állatok laknak.

— Pedig az Úr látja lelkemet: eleget utaztam már, — sóhajtott a és vágyakozva gondolt az egyre késlekedő isteni kegyelemre.

Anselmo viszont töprengeni látszott.

— De sárkányt csak láttál? — kérdezte hirtelen.

— Nem.

— De hiszen sárkány Ankónában is van!

— Nem tudok róla!

— De hiszen te ankónai vagy! Ankónában pedig minden gyerek tudja, hogy a püspöki rezidencia gyümölcsöskertjét sárkány őrzi!

Fráter Giovannit bosszantotta a dolog. Nagy eretnekségnek találta az istenalkotta világrenddel ellenkező babonákat terjeszteni a hiszékeny ifjúság közt.

— Fiam, megtanulhattad volna az iskolában, — mondta — hogy sárkányok csak Indiában vannak. A püspök gyümölcsösét legfeljebb a vén, fogatlan Giuseppe őrzi, akit éppen tegnap látogattam meg . . . És ő se akart rám ismerni . . . Pedig huszonnyolc évvel ezelőtt a kert másik végéről is megismert . . .

Anselmo újra letette az evezőt és mereven ránézett.

— Atyám, te a legcsodálatosabb ember vagy, akit valaha láttam! — mondta halkan.

Egy pillanatig gondolkozott, majd hirtelen mozdulattal elővette az összebogozott csücskü kendőt és kibontotta. Füge és gránátalma volt benne. Egy kissé remegett a hangja, mikor megszólalt:

— A testvéremnek, Máriának loptam, aki beteg... Azt mondták, hogy büntetésül a sárkány értem fog jönni az éjszaka... Igazán nem fog értem jönni?

— Nem hát, te semmirevaló!

Anselmo még egyszer mereven ránézett és elnevette magát:

— Hát akkor azt is megmondom, hogy nem Máriának viszem, hanem Giovanna di Francónak, aki a szomszédunkban lakik... Gianninának!

Aztán dúdolni kezdett, majd csengő tenorhangon énekelte:

Lo darò al mio amoretto,
Questa sera, qua-a-ando vien.

A barát nem jól kormányzott, mert még mindig messzi jártak a parttól, mikor a vihar teljes erejével rájuk zúdult. Olyan hirtelen jött, hogy lehetetlen volt menekülni.

Egy magasságban voltak már Portonuovóval, de a hullámok veszedelmesen sodorták őket dél felé. Már pedig, ha be nem jutnak a portonuovói védett halászkikötőbe, sehol nem szállhatnak partra a hullámverés miatt.

Anselmo jókedvét átmenet nélkül váltotta fel a legsötétebb kétségbeesés és önvád.

Elbocsátotta az evezőket és leborult a barát lába elé.

— Atyám, elvesztünk, mert vétkeztem! — kiáltotta. — Jön értem a sárkány! Ha nem akarsz te is elpusztulni, dobj a tengerbe, martalékul a sárkánynak! Vétkeztem! Vétkeztem!

Fráter Giovanni csak ennyit válaszolt:

— Fiam, nem vétkeztél, — s ezt is inkább magának mondta.

Aztán nyugodtan átült az evezőkhöz és keményen szembenézett a tomboló elemekkel. Megmarkolta az evezőket és erőteljes csapásokkal a part felé fordította a csónak orrát. Otromba öltözetén átütközött acélos izmainak játéka.

Nincs az a nyers erő, ami megmentette volna őket az elmerüléstől. A barát azonban olyan ügyesen követte a hullámok járását, hogy a víz nem töltötte meg a csónakot. Tíz percnyi megfeszített küzdelem után látta, hogy el fogja érni a kikötőt. Igaz, hogy az szárnyú tíz perc volt.

Anselmo ekkor merte először kinyitni a szemét. Jól megfogódzott a partot kereste tekintetével. Kétkedés és meglepetés tükröződött arcán, mikor látta, hogy közelednek a révhöz. Csudálkozása csak fokozódott, mikor ránézett Fráter Giovannira: ez volna az ő koldusbarátja, aki most egy óriás erejével a vén tengerész biztosságával viszi őt egyre közelebb a megváltást jelentő rév felé?

Már annyira voltak, hogy meg lehetett ismerni a parton állókat: a szakadó záporral dacolva csuklyákba burkolózott asszonyok várazkodtak a mólón. Anselmo anyját, hugát és Giannináját ismerte fel bennük.

Hirtelen felkapta a csónak fenekéről a harmadik evezőt és a kormányhoz ült. Híven követte a barát vezényszavait s így még jobban haladtak. Elkövetkezett az utolsó nehéz pillanat: a móló csücskének megkerülése. Itt a csónak orrát a hullámok ellenébe fordították, hogy nagyobb bizton-

sággal hajthassák végre a mozdulatot : mert minden veszéllyel könnyebb megharcolni, ha szembefordulunk vele.

Kevéssel ezután már a kikötő csöndes vizében eveztek.

Anselmo hol az egyik, hol a másik csuklya csuromvizes ölelésében tűnt el. A barát jól tudta, hogy reá itt nincs szükség. Távozóban még hallotta Anselmo hangját :

— Nagyszerű ember : úgy evez, mint egy tengerész ! Még jó, hogy nem a szentet hoztam a ladikban : akkor már régen a halak lakmározának rajtunk.

Csilingelő leányhang szakította félbe :

— Igazán, Anselmo, neki adhatnók a gránátalmát.

— Látod, Giannina, neked mindig jó ötleteid vannak. De hol is van? . . .

Ő ekkor lépett be a portonuovói bazilikába. Senki sem tudta : honnan jött, hogyan érkezett. Hanem a mennyország minden szépsége megnyilatkozott aznap Fráter Giovanni beszédére. A templom homályában sokan láttak látásokat, melyeket a viharvert barát szava idézett föl az égháború méhéből. De azok nem a büntudat álomrabló látásai voltak, hanem mennyből valók, amelyek erőt és vidámságot adnak az ember napi munkájához. És sokan bánták meg bűneiket és sokan indultak el aznap Krisztus követésére.

A díszbarkát azonban elnyelte a tenger.

Az isteni bölcseségnek úgy tetszett, hogy Fráter Giovanni még harminc esztendeig tanított az ankónai határörvidéken, miután Portonuovóban visszanyerte ékesszólását.

Anselmót egy év múlva elragadta a pestis. Följegyezték, hogy Fráter Giovanni halálmegvetéssel mindvégig kitartott a példás életű ifjú mellett. Hozzá tartozói megbetegedésének pillanatától kezdve magára hagyták.

Frater Giovanni della Penna hosszú és viszontagságos életének alkonyán ragyogó szellemi képességei is megfakultak. Félbehagyta igehirdetői pályáját s buzgó vezeklésben gyermekes akaratossággal kérte az Úrtól a számára megígért kegyelmet. A hajnali misét soha el nem mulasztotta s utána már nem tért vissza cellájába, hanem órák hosszat imádkozott.

Egy reggel ájultan találták az oltár lépcsőjén. Lehet, hogy kinyilatkozást látott, mert magához térve ismét nyájas, megértő és gyógyító szavú volt, mint egykor. Többé nem kesergett a reá kiszabott hosszú várakozási idő miatt.

Még ugyanazon nap délutánján különös találkozása volt a kolostor kútjánál egy fekete bársonytalárba öltözött nemes arcélú idegennel. Fráter Giovanni örömmel üdvözölte a művelt és tisztességtudó jövevényt, aki rövid beszélgetésüknek váratlanul e szókkal vetett véget :

— Emlékezz Portonuovóra !

A barátot olyan szorongó érzés fogta el, mint még soha. Emlékezete meggyöngült : Portonuovo semmi jelentéssel nem bírt számára. Kínos erőfeszítéssel megpróbált emlékezni : sikertelensége kegyetlenül ráeszméltette saját gyöngeségére, a szorongó érzés pedig úgy ránehezedett, hogy délután már ki sem tudott lépni cellájából.

— Az a bársonytaláros ott a kútnál megvert a nézésével — panaszkolta a szenvedését enyhíteni akaró szerzeteseknek.

— Szegény Fráter Giobanniból a láz beszél — suttozták, mert ők nem láttak semmiféle idegent a kolostorban.

Másnap sem tudta celláját elhagyni. Minden ereje odavolt. S mikor

Portonuovóra gondolt, olyan érzése támadt, mint az orgyilkosnak, aki előtt bíró mutatja fel a gondosan elrejtettnek vélt áruló fegyvert.

Beteges reménykedés szállotta meg, amikor délben az étekhordó fráter helyett a bársonytaláros nyitott be hozzá. Nyugodt, öntudatos vonásain örömmel pihent meg fáradt tekintete. Az idegen megfontoltan, szenvedély nélkül beszélt. Az ékesszólás egykori művésze, Fráter Giovanni önkénytelenül is rokonszenvet érzett iránta és nem akart hinni a fülének.

— Emlékezz Portonuovóra! — hallotta újból. — Emlékezz a portonuovói díszbárka hajósaira, akik a te ostoba kedvtelésed miatt pusztultak el nyomorultul, a halálra való előkészület nélkül. Emlékezz rá, mikor bemegy az örök kárhozatra.

Futótűzként terjedt el a kolostorban az étekhordó barát híradása, hogy a szentéletű Giovanni della Penna megháborodott elméjében. Mindenki szolgálni akart neki.

— Hagyjatok magamra, elkárhoztam — válaszolta mindenkinek.

Harmadnap hajnalán már csak árnyéka volt sajátmagának. Ekkor hirtelen olyan szorongó aggodás fogta el a püspök kertjében nyíló, Máriának szentelt fehér rózsátó miatt, hogy nem volt maradása betegágyán. Fölkelt és a püspöki rezidencia kertje felé irányozta imbolygó lépteit: de nem a kapu, hanem a tenger felőli meredek fal irányában került a kerthez, ahol a parti sziklák fölérnek a fal nagy repedéséig.

Alatta zúgva törtek meg a hullámok s csak a lázbetegek különös ereje óvta meg a lezuhanástól, amikor fölnézett. Közvetlenül fölötte, csak jó tíz öllel magasabban, ott ült a feketetaláros a fal tetején. Szemrevaló alakja élesen rajzolódott a kék égboltozatra. Az idegen most is nyugodt és szenvedélytelen volt. Mintha csak a csöndet, napfényt és a tengeri levegőt élvezni ült volna ki Ankóna fölé. Fráter Giovanni, aki a nyugalmat immár négy napja semilyen formában nem ismerte, meg is pihentette rajta a szemét egy pillanatra: mert hiszen az ítélőnek a feloldozásra is szokott hatalma lenni. S ekkor a magasból ezt a szöveget hallotta:

— Emlékezz Portonuovóra. Emlékezz Anselmo da Portonuovóra! Aki a te ostoba szavadra tépte le Mária rózsáit, hogy szerelme tárgyát ékesítse azokkal. Aki a te ostoba szavadra merült el a bűnben és most vár téged túlnan. Emlékezz rá, mikor bemegy az örök kárhozatra!

Ami az imént a napsütötte tengerpart volt, lángbörtön lett e pillanattól Fráter Giovanni számára. Nem, nem emlékezett semmire: de a bársonytaláros szájában mindentudás lakozik, az ő elméjét pedig meggyöngítette éveinek száma. És ő, megfélemlítve bűneiről, még naponta mert imádkozni a Paradicsomba való bebocsáttatásért!

A barátok ájultan találták a meredek sziklafalon. Onnan lehozni is bajos volt, az meg valóságos csuda, hogy megérkezésükig halálra nem zúzta magát. Senki nem értette, hogy kerülhetett oda, ahova legfeljebb vásott gyerekek szoktak fölmerészkedni, hogy a kert gyümölcsét megdézsmálják.

Cellájában újból magához tért, de már csak ezt hajtogatta:

— Elkárhozom, mert vétkeztem.

Újabb három nap múltán a barátok már nem értették, mi tartja benne az életet.

Mikor negyednap reggel megnyílt cellájának ajtaja, akkor is szívettpő hangon sóhajtozott:

— Elkárhozom, mert vétkeztem!

Gyöngye szeme nem ismerte meg a belépőt. Először a bársonyfalárosnak vélte : pedig ez fehérben volt. Tekintete kemény volt, mint a hegyi kristály és megjelenése életerejének tetőfokán is számúzni tudta volna Fráter Giovanni minden önbizalmát.

Hanem mikor kinyujtva karját a szenvedő felé, megszólalt, hangjára minden sötétség és bizonytalanság eltávozott a barát lelkéből.

A szöveget azt mondta, amit ő mondott egykor Anselmónak :

— Fiam, nem vétkeztl.

A szenvedőt mennyei boldogság töltötte el, arcán örökre kisímultak a halálfélelem barázdái.

Giovanni della Pennáról az is meg van írva Assisi Szent Ferenc Kis Virágaiban, hogy késő öregségében megjelent neki az Úr angyala és így szólt hozzá :

— Fráter Giovanni, hosszú utazásodat befejezted. Mielőtt azonban bemennél a mennyországba, vezekelned kell bűneidért. Az Úr különös kegyelméből pedig választhatsz egy napot a purgatóriumban, vagy hétnapi szenvedést a földön.

Minthogy Fráter Giovanni a földön való hétnapi szenvedést választotta, azonnal sokféle nyavalyák lepték meg. Mindennél több szenvedést okozott azonban neki egy gonosz lélek, aki elhitette vele, hogy bűnös életéért a pokol fenekét jelölték ki neki örök lakóhelyül. A hetedik napon azonban nagy fényesség és mennyei muzsika kíséretében érte jött a Megváltó és minden szenvedését megszüntetve, magával vitte a Paradicsomba.

Átányi István.

**Fáy Dezső fametszete :
Középkor.**

A hónap szellemi élete.

December.

Nemzetpolitikai és irodalmi-szellemi problémák egyenlő erővel foglalkoztatták e hónapban is a magyar szellemi életet, amely már sorshelyzeténél fogva sem engedheti meg magának az előbbitől való elvonatkozást.

A magyarság helyzete a Duna-medencében.

A politikai érdeklődést messze túlszárnyaló tisztelettel és figyelemmel fogadta a magyar közvélemény Bethlen István gróf londoni előadásait, azoknak témáját a legmodernebb és hitelesebb történeti kutatások világába helyező fejtegetéseit, külpolitikai háttérrel és különösen nemzetiségi koncepciójú konkretizálását.¹ Azóta nyomtatásban is megjelent magisztrális előadásai az új magyar revíziós elgondolás konturjait világosan elébe tárják minden gondolkodó magyarnak.

Az államférfi természetrajza.

Kornis Gyula: *Az államférfi, a politikai lélek vizsgálata* című nagy munkájának pszichológiai létrejöttét világítják meg e mű következő szavai: «A tudósokat nem elégitik ki főképp a társadalomnak gazdasági, vagy jogi rendjére vonatkozólag talált igazságai: erős belső ösztönt éreznek arra, hogy ezeket a tőlük meglátott igazságokat a valóságba is átültessék, a társadalmat igazságnak vélt eszményük szerint átformálják». Mélyen járó bírálója, Szebfű Gyula,² szerint a tudóspolitikusok életéből elvont e megállapítás alig áll a mai magyar tudós nemzedékre. Nemcsak ízlése tartja vissza: a «dunaparti fényes palotáig elég sáros út vezet», mondja szintén Kornis s még ha hajlandó volna is egy nagy cél érdekében kisebb-nagyobb lelki áldozatokra, alig hiheti nagy illúziók nélkül, a műveltség erejének nagy túlbecsülése nélkül, hogy az ő politikai működése oly befolyással lehetne a nemzet sorsára, hogy ez megérné a politikának szükséges engedményeket. Pedig egészséges nemzeti élet nem mondhat le kiművelt szellemeinek építőmunkájáról, elszíntelenedés és idővel elsenyvedés nélkül. Minden bizonnyal ez a megoldás vezette Kornis Gyulát is műve megírásánál, aki a filozófiának, a modern pszichológiának, pedagógiának szakembere, aki tudományának mélyére hatolva írta kötetét, még egyik legutolsó nagy munkájánál ki nem derült, hogy a filozófia és pedagógia elvont kategóriái közt nem talál többé teljes kielégülésre. Az elmélet és normák embere kitárta ablakát és belenézett a történelmi életbe; a látvány, melyet ott megpillantott, nem vette el kedvét attól, hogy a múlt embereitől a jelenhez, kortársaihoz forduljon. Elmélet és történelmi szemlélet stációi után érkezett meg a dunaparti fényes palotába, de

¹ Bethlen István gróf: A magyarság helyzete a Duna-medencében. *Magyar Szemle*, december.

² Szebfű Gyula: Az államférfi természetrajza. *Magyar Szemle*, december.

hogy korábbi életétől nem szakadt el itt sem, azt bizonyítja legújabb munkája, melyben az elmélet embere boncolja szét a forum sokrétű álcás tüneményeit — Kornis könyvénel előzmény gyanánt Szekfű Eduard Sprangerre gondol, aki az életformákról írt művében inkább elvont gondolkodási formáit körül-vonalazta az emberi életnek, köztük a homo politikusnak. Kornis a politikai embert működése közben veszi vizsgálat alá s ehhez képest könyvében nincs semmi homály, semmi elvont kategória, hanem inkább alkalmazott törté-netnek, vagy alkalmazott pszichológiának lehetne nevezni. A bíráló óhaja szerint érdekes volna, ha Kornis az ő nagy kifejező erejével egyszer az állam-férfit, az igazi, vagy vélt alkotó mögött a pigra massát is megrajzolná, mely a valóságban legalább is dualisztikus viszonyban van a politikus nagy egyéni-séggel, ha ugyan nem annak alkotója és formálója, vagy esetleg megölője.

Kemál magyar megvilágtásban.

Egy nagy, jelenlegi államférfit mutat be a török kulturális élet leg-kíválóbbr magyar ismerője,¹ Gázi Mustafa Kemal pasában. Az a rendkívüli változás, mely Törökországban ma szemünk előtt folyik, Törökország eddigi történetének és bizonyára hosszú időre jövő történetének is, legfontosabb eseménye. Nem kisebb dolgról van szó, mint arról, hogy Törökország elvált az ázsiai népektől s az európai népek kulturális közösségéhez csatlakozik. Az a munka, melyet Gázi Musztafa Kemal pasa végez, a szerző szerint, leszámítva a keresztény vallás felvételét, ugyanaz, mint amelyet nálunk Szent István végzett. Végig kísérve ezután a török birodalom belső szerkezetének átalakulását, Németh megállapítja, hogy ez nagy változások központja, hordozója, a Gázi emberfeletti akarateréje, nemzete nagyságában és jövő-jében való töretlenül meggyőződése. Hogy reformjainak mi lesz a végső hatása és ennek folytán végül is mi lesz az általa a sír széléről visszarántott Törökországból, az természetesen attól függ, mennyire sikerül a Gázi reform-jainak a törököket lelkileg is újjászervezni.

Az októberi forradalom pragmatikája.

Szende Zoltán: *A magyar katasztrófa, 1918—19* és Lukachich Géza báró: *Magyarország megcsonkításának okai* című műve, illetve az utóbbi körül keletkezett pör kapcsán állapítja meg e kor egyik legkitűnőbb történeti ismerője,² hogy a magyar társadalom történeti tudatának nem szabad feled-nie bizonyos tényeket. Az októbrizmus három vezető pártja (a szociáldemo-kraták, a polgári radikálisok és a 48-as irányzat ezekhez siklott része) nem-csak, hogy törvénytelen forradalmi organizációt létesítettek, amikor a magyar alkotmányos élet szervei még szabályos működésben voltak, hanem lehe-tetlenné tették a történelmi pártokkal való összefogást is, hogy mindent és mindenkit kiutaljanak a hatalomból és a felelősségből, ami és aki hazafias és demokratikus eszméktől áthatott tényező volt ebben az országban a melyek-nek mindegyike teljes önzetlenséggel kívánta részét kivenni az országmentés emberfeletti feladatából. Igaz, a kettős monarchia felbomlásában s a törté-nelmi Magyarország szétdarabolásában a szervei hibák és tökéletlenségek (nemzetiségi kérdés, beteg parlamentarizmus, szocialis elmaradottság) épp oly szerepet játszottak, mint a háborús külpolitika szerencsétlen vezetése

¹ Németh Gyula: Az újjászületett Törökország. *Magyar Szemle*, december.

² Pethő Sándor: Forradalom, vagy összeomlás? *Magyar Szemle*, december.

s az ország belső kormányzati irányában érvényesült ingadozás és tehetetlenség. Így állt elő az a helyzet, amelyben végül október 30-án se Tisza férfias erélye, se Andrassy reformpolitikája nem érvényesülhetett, a különben zseniális pénzügyminiszter, Wekerle összezavarta a forradalom megelőzésének e két lehetőségét s feloldotta kényelmes paktumainak sorozatában, hogy végül sem az energia nem maradt meg s a politikai és szociális reformok is elkéstek.

Irodalmi problémák.

A politika területéről szellemi tájakra térve: irodalmi korszakaink külföldi szellemtörténeti kapcsolatainak egyik legkitűnőbb buvárlója, Koszó János,¹ rendkívül érdekesen mutat rá a magyar «udvari ember» típusának egykorú kialakítója, a jezsuita Faludi Ferenc és a XVIII. századi magyar-barokk egyetemes beágyazódására. A tudós szellemtörténész a Naumann-i «versunkenes Kulturgut» teóriájától magát semmiképpen megtéveszteni nem engedve, ugyanakkor megkapóan hangoztatja, hogy Faludi minden barokk volta ellenére éppen tényleg a magyar irodalmi népiességnek jellemző képviselője és ekként a népies barokknak, a német irodalomban is fellelhető rendkívül vonzó változatát képviseli magyar földön.

Egyik kiváló esztetikusunk és irodalomtörténészünk² a nemzedék-váltás problematikáját állítja élénk a magyar nyelvújítás vezérének és legnagyobb romantikus költőnknek viszonyában. Kettejük között — úgy mond — egy egész irodalmi világ, egészen új kultúra áll. Semmi sem fejezi ki ezt a küzdelmet a szimbolum mélységébe elfinomuló erővel jobban, mint életük legszebb éveit felnevelő otthonuk: alkonyatának aranyló párázatában mintegy magyar földre került Akropolis, az öregedő Széphalom és a hajnali napsütésben üdén ébredő, friss börsönyi puszta. Amaz az élet és tudás fölényes távolságában önmaga fényében ragyog, emebbe behallik a mese, a monda, a történelem emlékhangja és az élet időszerű moraja. Azon csupa arisztokratikus nyugalom minden: a gondolat támadásától, a szó megcsillanásáig s valami végtelen bágyadtság sápad szét rajtuk; itt a formátlan-ság, néha a darabosság nyersége érzik, de az élet meleg érző hulláma jár át benne mindent. Az élet, az ember vágya itt jött meg, a szó itt készült úgy, mint a harangöntés; úgy hogy aki ráhajolt, kilencszáz évet hallott kizengeni belőle és az örök emberi sejtelmek érintették meg. De az is bizonyos, hogy Kazinczy Széphalmán mondták ki először, hogy az emberi szónak legvonzóbb szolgálata a szépség.

Ebben az évben volt ötven esztendeje, hogy Nemzeti Színházunk színpadán először hangzottak el Madách remekművének: Az ember tragédiájának igéi. Azóta állandó műsordarabja lett a színháznak Az ember tragédiája s a külföld is, a nemrég készült kitűnő fordítások hatása alatt komolyan érdeklődik a nagy koncepciójú drámai költemény színrehozatala iránt. Ez alkalommal Németh Antal dr. Az ember tragédiája szerkezetének új elemzését kísérli meg,³ hangsúlyozva, hogy a drámai költemény figyelmes elolvasása minden más bizonyítást feleslegessé tesz arravatkozólag, hogy a bennelevő álmoképek teljeseen nélkülözik az álomszerűséget, a jelenetek dialektikája túl-

¹ A XVIII. századi magyar-barokk és Faludi Ferenc. *Egyetemes Philologiai Köz-
löny*, 1933. VII—VIII. füzet.

² Brisits Frigyes: Az öreg Kazinczy és a fiatal Vörösmarty. *Katholikus Szemle*, december hó.

³ Németh Antal: Az ember tragédiájának szerkezete. *Debreceni Szemle*, november.

ságosan józan, racionális, a dialógusok az éber értelem logikájával kapcsolódnak egymásba, nyoma sincs sehol semmi olyanak ami az álomban érvényre jutó tudatalattinak legkisebb szerepéről is jelt adna. Ez az álomszerűtlenség adja esztétikusunknak az impulzust, hogy az álmoképeken belül szerkezeti összefüggést keressen és ezt megtalálva az architekturális jelleg teljes bizonyítását adja. A cikk írója végül oda konkludál, hogy félévszázad színpadi és dramaturgiai tanulságait a jubileumi új rendezésnek lesz feladata leszűrni, Madách remekművét a mai kor emberéhez közel hozni és ennek a hatalmas gondolatépületnek csodálatosan nagyvonalú és ritmikus külső és belső szerkezetét megérezkeltetni.

Magyar képzőművészet.

A legnagyobb magyar freskófestő, Lotz Károly születésének százéves évfordulója alkalmából életpályájának és művének bemutatását adja egyik jeles művészettörténészünk.¹ Pompás stílustörténeti tanulmányában egy másik művészettörténészünk² folytatja a magyarországi renaissance-építkezés emlékeinek és stílusváltozásainak bemutatását, főleg a dunántúli és felsőmagyarországi emlékek jellemzését nyújtva. Előbbieknél a harmónikus szép alaprajzokat, utóbbiaknál a sajátos díszítő elemek szépségét emeli ki, a bemutatott nagyszámú remek emlék alapos fejtegetésével.

A magyar katolicizmus multjáról.

Megkapó történeti városportrét rajzol a keresztény gondolat történetének egyik kutatója a magyar katolicizmus ősi székhelyéről, Esztergomról.³ — Ennek a nagy multnak, a feudális barokk katolicizmus multjának egyik késői, de egyéniségével annyira jellemző alakját, Samassa Józsefet rajzolja meg családi emlékezésektől is segítve egyik kultúrtörténészünk.⁴ Samassa József, a magyar főpap tisztán kifejeződött történelmi típusa — szerzőnk szerint — kiben hivatásának két nagy eszménye teljes összhangban olvadt össze. Az Egyház és az ország érdekeinek közös kiegyenlítő szolgálata volt életének legfőbb célkitűzése. Mint a történelem éles szemű kutatója, mélyen belelátott nemzete sorsának küzdelmeibe, azért előrelátása és fajának magasabb hivatását átértő ihlettsége sokkal erősebben vonzotta őt a nemzeti lét nagy kérdései felé, mintsem hogy papi hivatásának betöltésében egyoldalú, vagy szűk látókörű tudott volna maradni.

Die Tragödie des Menschen.

Több, mint tizenkét nyelven szólalt meg máig a nagy alsó-sztrigovai bölcs, hogy hatalmas, bús látomását elbeszélje a világnak. A szerzett hír nagysága azonban nem áll arányban a mű értékének nagyságával és a Toldy Ferenc, Gyulai Pál jósolta világhír késik . . . Az ok ugyanaz, mint a többi esetben : a magyar nyelv önmagában elszigetelt és megközelíthetetlen Nyugat számára, a fordítások pedig legtöbb esetben igen gyalrók, gyakran inkább elriasztanak, semmint vonzanak. Az ember tragédiája fordításainak is a legtöbbje — tucatmunka !

¹ Ybl Ervin : Lotz Károly, *Budapesti Szemle*, december.

² Balogh Jolán: A magyarországi renaissance-építkezés. *Magyar Művészet*, november.

³ Kühár Flóris : Esztergom. *Élet*, 22. szám.

⁴ Horánszky Lajos : Emlékezés Samassa Józsefre. *Budapesti Szemle*, december.

Az utóbbi években mintha határozott *Madách redivivus* körvonalai bontakoznának. Egyszerre három nagy nyugati — angol, francia, német — nyelven készült el a *Tragédia* új fordítása. Kéziratban megjelenésre vár Goga Oktávián román, Karl von Dummreicher dán és Olov Lundgren svéd fordítása. Biztató jelek arra, hogy a külföld is egy-egy bemutatóval fogja megünnepelni a *Tragédia* színpadi pályafutásának félszázados évfordulóját.

Német nyelven immár *nyolcadik* az a fordítás, mely nemrégén jelent meg *Vajna és társa-cég* kiadásában. A fordítás alkotója Mohácsi Jenő, a nagy mű rajongó szerelmese, aki évek fanatikus munkáját áldozta Madách zsenijének. Az előző hét fordítás közül egyedül Dóczy Lajosé érdemel figyelmet, melyet 1892 febr. 15-én a hamburgi Stadttheaterben be is mutattak. (Erről az előadásról a *Napkelet* 1932. novemberi számában részletesen megemlékezett...) Ezzel a fordítással játszották azután Bécsben és Berlinben is 1892-ben, illetve 1893-ban *Az ember tragédiáját*-t. A korabeli német kritikák — minden elismerésük mellett is — Goethe-epigonnak tekintették Madáchot és ebben a tévedésben súlyos szerepet játszott Dóczyinak teljesen fausti nyelvezetű fordítása. Amikor Mohácsi Jenő hozzáfogott a nagy munkához, az a két főszempont lebegett előtte, hogy 1. megszabadítja a *Tragédiát* a fausti nyelv bilincseiből, — 2. nem a szemnek, hanem a *fülnék* fordít, színpadon könnyen mondható szöveget ad. Mindkét célját sikerült tökéletesen elérnie. Csupán néhány sort állítunk szembe egymással Dóczy és Mohácsi fordításában, hogy az első pontban elért eredményt szemléltessük:

*Dort, dort! Es schwanken
Der Erde Schranken!
Was fest stand und schroff,
Es siedet als brodelnder Stoff
In endlosem Sterben
Nach Form und Leben,
In Kristalle zu schießen,
Als Knospe zu spriessen.
Chaotisch Gewirr,
Was machst du aus mir?*

Igy Dóczytól. És most lássuk Mohácsit:

*Es beb't die Erde
Unter mir. Was ich als fest
Und formlos sah, ward Stoff, der gärt,
Der unbezwinglich nach Gestalt
Und Leben ringt. Dort als Kristall,
Als Knospe hier. In diesem Chaos
Was soll aus meinem Ich denn werden...*

Nem akarja meghamisítani Madáchot, aki nem volt nyelvművész, amikor egyszerű szavakkal adja vissza mindenütt a verseket. Az ötös és ötödfelés jambusokat négyes és negyedfeles jambusokra kurtítja, hogy drámaiabb mozgalmasságot adjon a soroknak.

Mohácsi *Tragédia*-fordítása különben kiállta a színpadi használhatóság legerősebb tűzpróbáját a — mikrofon előtt. A bécsi és müncheni Studiókából Hans Nüchtern remek, hangjátékszerű rendezésének repültek világga német nyelven Madách súlyosveretű mondatai. Januárban pedig a Burgtheater igaztatta műsorába a *Tragédiát* Mohácsi Jenő fordításában. Hermann Röbbeling rendezi a nagyon érdekesnek ígérkező előadást, mely remélhetőleg egy jelentős külföldi színházi sikersorozat elindítója lesz.

N. A.

Pekár Gyula : Az ördög az Ámen árnyékában. Harminc elbeszélés. 1933. Singer és Wolfner kiadása.

A szerző három csoportra osztja elbeszéléseit. A *régi jó idők* cím alá néhány történeti novellát foglal, a *Változatok az örök-egy híron* a szerelmi tárgyú, a *Több dolgok vannak földön és egen...* fantasztikus novelláinak közös címe. A sokat utazott, sokat tapasztalt és sokat tanult író széleskörű műveltségére vall a novellák témagazdagsága. Képzetele otthonos lévén a magyar és világtörténetben, a modern Magyarországon és a külföldön, egyforma könnyedséggel lesz kalauzunk a keresztes háborúk, az olasz renaissance, Thököly, I. Ferenc korában, vagy a szabadságharcban, Pesten éppen úgy, mint Bretagneben. Így novelláskötete elsősorban mulattató, változatos és színes olvasmány a mai szürke és keserű világ fáradtlelkű olvasói számára.

A humor és komikum iránti erős érzékre valló vígjáték-, sőt operett-szerű elbeszéléseivel (*Muki basa*, *Hajnalka és a becsületszó*, *Jóbarátok*) megneveltet, a komolyakkal pedig kellemesen mulattat bennünket.

Pekár romantikus író, ki meséiben szereti a hatásra számító bonyolítást és jelenetézést, a mese-, monda- vagy legendaszerű fantasztikumot, úgy-hogy nem egyszer Jókai képzetele tanítványának érezzük. Az ismert és közkeletű romantikus motívumok feldolgozásában azonban mindig izléses és modern. Hőseiül is szeret érdekes, néha regényesen túlméretezett alakokat választani, amilyen pl. a legendás hírű, csodálatosan vakmerő Bajonthyay honvédfőhadnagy, az öregkorában is nagy nőhódító herceg, vagy a legsnájdigabb és leg-hóbortosabb lovastiszt, br. Hohenbrand. A környezetrajzban is szereti az erősen hangulatosat, színeset, a mindennapitól valamiképpen eltérőt.

Általában kedveli a romantikus világitást, amelyet igen sokféle módon, hol élesen, hol tompábban, hol csak egészen halványan vetít elbeszéléseinek meséire, alakjaira és jeleneteire.

Pekár különben vérbeli elbeszélő. Amilyen kitűnő causeur az életben, éppen olyan kedvvel meséli el történeteit: a világhi eleganciájával, fordulatosan, érdekesen; alakjait jellemzetesen, sokszor elmés dialógusokban beszélteti. Stílusa finom árnyalati változatokat mutat a modern könnyedségtől a zamatos, ódonszerű archaizálásig. *Szinnyei Ferenc.*

Szántó György : Stradivari. Erdélyi Szépművés Céh, 1933. Génium kiadása.

Korlátlan fantázia, amit Szántó «kozmi kusnak» szeretne érezni: ez a *Stradivari*, a hegedű története három évszázadon keresztül. A Stradivarik, Amatik, Guarnerik élete, egy Stradivari-hegedű tulajdonosainak baljós végzete és ezek utódainak rejtélyes összetalálkozása az utolsó tulajdonos, Kurt von Thiessen körül: ebből a három vastag szálból fonódik egybe a regény bonyolult, sokszor zavaros meséje. Időrend és meselogika hiányzik, vele együtt minden, ami a regényt regénnyé teszi. A regény elnevezés ellen különben is tiltakozik az író, munkáját *hegedűversenynek* nevezi. Az ilyen túlzott képzelet számára ez a zenei műfaj talán még nagyobb megkötöttséget jelent, de Szántó keresztül-vízi szándékát: főtémákat és mellék-témákat szólaltat meg, kettősfogásokat ír a vezérkönyvbe. Önmagát a verseny előadóművészenek is tartja egyúttal, akinek állandó kapcsolatban kell lennie közönségével. Izgágáskodik a dobogón. Néha leereszti a hegedűt és leszólongat hallgatóihoz. Közli a műhelytitkokat, megnevezi forrásait, olykor életkörülményeiről is tudósít és bocsánatot kér, hogy az érzéki részeket az óvatos kiadóra és a lektorokra való tekintettel kénytelen mel-

lőzni. De szóbaelegeedik a kritikusokkal is és minden alkalmat megragad arra, hogy tisztázza magát: *hegedűverseny* az, amit előad és *nem regény*. Közben pedig nem tudja elrejteni örömét azon, hogy új műfajt talált ki. Vagy helyesebben: hogy föl merte bontani a regény szent formáját és sikerült észszerűsíteni a forradalmat.

Tulajdonképpen nem csinált újat. Regénye pontosan beleillik abba a különösen Angliában divatos regényfajtába, aminek találó elnevezése talán az «enciklopedikus regény» lehetne. A mindentudás vágyának lecsapódásai ezek. Mögöttük újra feltűnedeznek a szellem ezermesterei; egyesek vele a polihisztorság jegyében látják feltűnni az új szellemiség napját. Az amerikai szinopsziskultúra első európai csirái ezek, ha egyelőre még a fejlődés egészségének tisztelete van is szem előtt. Azonban tagadhatatlan, hogy inkább a sokféleség érdekessége vonz, mint értéke. Így van ez Szántónál is, aki arányok megszállottja. Módszere nem mindig új: évszázadokon átnyúló, kortörténetizű párhuzamosításai a futurizmus egyik kedvelt fogásának továbbvitele. A Stradivarik Cremonájának megfelelője Thiessen Berlinje, az analógiák századokat fognak be, a szereplők is mintha továbbéltek volna a mába. A szándék tehát Virginia Woolf szándéka lehetett. De Szántóban a fantázia nagyobb, mint a művészi kiválasztó erő és ezért a ragyogó mesemondót kell benne elsősorban megbecsülni.

Egy mesterhegedű három évszázada történeti összefogása. Színhely, ahogy az egyszeri vásári kikiáltó hirdette: az egész világ és hét falu. És valóban: az arányok túlnyújtóznak az egész világon. Szántó még a túlvilágban is végigkíséri alakjait. Erőszakolt ilyen helyeken lesz ez az újfajta műfaj: kevesebb sokkal több lenne. Másik hibája Szántó régi nagy hibája: a mindentudás fitogtatása, az a mes-

terkelt könnyedség, mely egy nevezőre tud hozni évszázadokat és fűgén halmoz el a művelődéstörténeti adatokkal. És ez az a pont, ahol saját erejével nincs tisztában. Mert ami legnagyobb varázsa regényeinek: bámulatos kormegjelenítő képessége. Egy-egy fordulatából szinte kilép a kor, amiről ír és megfogható közelbe kerül. Ezzel azonban nem elégszik meg: rögtön beszámol jelmeztörténeti tanultságáról és aprólékos pepecselésével kiszorítja a levegőt a jelenetből. Tudálékossága árt ennek a regényének is és az a mohóság, amivel belekever boldogboldogtalant. A múlt és a jelen történelmi arcképcsarnoka némelyik oldala. A főhősök mellett többek közt ezek jelennek meg: Scarlatti és Alexander Moissi, Ocskay brigadéros és Stuck, a festő, Schwarzenberg herceg és a hirhedt Balázs Béla, Savoyai Eugen és Paul Wegener, Napoleon és Jávorka Ádám, Wienjavszky és az író édesapja, Owen és George Gross, és még ezer szereplő a történelem és a világ legkülönbözőbb tájairól.

Furcsa és merész, de érdekes könyv a *Stradivari*. A becsvágy, ami létrehozta, sokkal tiszteletreméltóbb, mint a nagy-átlag-regényíró becsvágya.

Thurzó Gábor.

B. Czeke Vilma: Jézuska hegedűje. Szent István-Társulat kiadása. Budapest, 1933.

A feladat, amelyet a kedves ifjúsági irat szerzője maga elé tűzött, ősrégi, majdnem egyidős az evangéliumokkal. Jézus gyermekségéről és ifjúságáról alig mondanak valamit a kánonikus szent iratok. A titkos évek misztériumába az ókeresztény írók is igyekeztek behatolni. Az istenember gyermekkorának templomi csendjét megtörték már az ú. n. «gyermek-evangéliumok», a gyermek Jézus csodatetteinek kedves és igénytelen meséi, javarészt ősi népmeseváltozatok. A gyermekek agyaggalambokat

készítenek az út sarából, csúfolják a játéktól félrehúzódo kis Jézust, mire ő az agyaggalambokat elevenekké változtatja és az agyaggalambok felzállanak az égbe. A gyermekevangéliumok írói is valószínűleg az ifjúság egyszerűbb lelkületéhez akarták közelebb hozni a Megváltó alakját. Az ismeretlen szerzők már akkor osztották az ifjúsági írók amaz örökérvényű tévedését, hogy a fiatalságnak az igénytelen szellemi táplálék is megteszi. Ezek az ősrégi szerzők népies magússá alacsonyítják le az isteni gyermeket, aki szinte fizikai gépieséggel, egészen külsőlegesen úzi a csodatevést, mint valami mesterséget. Magától értetődő, hogy az Egyház ezeket a népies iratokat az *apokrifek* közé utasította.

A gyermek Jézus, az ifjú Jézus, a titkos Jézus a gyermekeké, az ártatlanoké, az egészen tiszta szívűeké. Czeke Vilma mesefüzérének is ez az alapgondolata és mi úgy érezzük hogy ebben mélységes igazság rejlik. Czeke Vilma sem képes másképpen közelíteni a titkos évek misztériumához, mint a csodák némiképpen külsőséges halmozásával. Kis Jézusa az irgalom és a szeretet minden akadályokat legyőző mesebeli királyfia. Az Andersent követő műmesék kertjében él és üvegházi természet veszi körül. De ezt az üvegházi világot étellel telíti meg Czeke Vilma ösztönös anyai mesélő készsége. Ez a mesélő készség mintegy az anyai szeretet kifejezése az irodalom személyes kapcsolatok feletti régiójában. Czeke Vilma sok ezer gyermekének, olvasójának az isteni gyermeket akarja adni játszótársul. A könnyen lebegő gyermeki lélek talán eljut a magasba a varázslatos csodák aranyfonalán, amely súlyosabb lelkek terhétől elszakadna. Ez a költészetté magasztosuló anyai szeretet a *Jézus és a pupos gyermek* újra feldolgozott meséjében nyilatkozik meg a legmelegebben. Külön értéke a könyv-

nek, az *trott* «anyai» mesék nagy átlagának édeskés és mesterkelt stílusával szemben, nemesen egyszerű nyelve.

Komlós Aladár: Római kaland.
A Curiatius-szövetség hőstettei. Gedő Lipót rajzaival. (Athenaeum-kiadás.) Ifjúsági regénypályázat első díjával jutalmazva kerül elének ez a klasszikai diáktörténet. Igen jó gondolatból támadt: a mai gyereket az autó- és futbalszakértelem területéről valóban nem árt néha az emberiség multjának magasabb ihletésű tájaira ragadni, az örök diáklelket messzetűnt életviszonyok közt is meglepő hasonlóságú jegyeiben feltárni. Komlósban erre meg is van a rátermettség, lépten-nyomon érezni, hogy az ókor ismeretében is, a diákinspirációk világában is nem mindennapi az ott-honossága. Kigyúlt képzelme és gyermeki erején felül vállalkozó három Fundi-beli nebulója, Marius, Claudius meg Cepio, kalandos Rómajárása során sok kedves, egyénileg árnyalt vonással lopja be magát érdeklődésünkbe és szeretetünkbe. Homályos hőskultusz hajtja őket a már-már komolyan veszedelmesre forduló mozzanatokba, melyekből a bőrüket végül is épségben hazaviszik, de eszményeik és illúzióik pusztulása árán. Lehet, hogy a szerző a káprázatkergetés ily józan kritikájának üdvös nevelőhatást tulajdonít, — mi ebben vele hajszálig egyetérteni nem bírunk. A regény egész felfogásában a fanyar kiábrándultság, a túlságosan közletről szemlélt nagyság ideálfoszlato fonákja jut döntő hangsúlyhoz, a mesének csekély az érzelmi sugallóereje, légkörének a lenyűgöző igézete, s még előadásának sincs valódi melegséget árasztó hangzasmágiája.

Annál kétségtelenebbnek tartjuk a regénynek egy másik pedagógiai nagy értékét: a játszva tanítás meglepő, fortélyos és mégis magától adódónak érző készségét. Amit a közép-

iskola római «állami- és magánrégiségek» címe alatt oly nehezen töltöget az iskolapadok süvölvényeinek fejébe, az e könyv lapjain minden erőszakoltság nélkül megéled, a cselekvény természetes velejárójaként kerül a maga helyére s ott azután valódi plasztikával vet mintegy árnyékot. E tekintetben ez a *Római kaland* a klasszikai oktató törekvésnek jó szolgálatot tehet: benne a vezetőfonál megbízható kézből gomolyodik tova, anélkül, hogy a bejárt területet gyanutkeltő szándékos-sággal túlzottan behálózná.

A jó kiállítású és nyomású könyvet Gedő Lipót hét rajza díszíti. Könnyű kéz munkája valamennyi, van bennük kellem és lelemény, de legalább ugyanoly mértékű hajlam is a torzításra. Ami az íróban csak fölény és illúziótlanság, azt a rajzoló már jobbára nyílt karikatúrába írja át. *Rédey Tivadar.*

Kozma Miklós: Mackensens ungarische Husaren (Verlag für Kulturpolitik, Wien, Berlin.)

A magyar háborús könyvek sorában méltón feltűnést keltett az *Egy csapattiszt naplója*, Kozma Miklós két év előtt megjelent munkája, melyet annak idején mi is méltattunk. A talpraesett könyvre, igen szép magyar sikere után most ismét visszatérünk, mert *Mackensen magyar huszárai* címen *Mirza von Schücking* fordításában német nyelven indult meg szélesebb körű útjára. A német kiadás azért is érdekes, mert ma mindenütt az ilyen egészséges történet-szemléletnek, tettekrekiszűrt és bizakodó történet-szemléletnek van kelete. A könyv már azért is méltó a nagy kultúrnyelveken való terjesztésre, mert írója őszintén és minden népet érdeklőn mutatja meg benne saját fajtáját. A fordító nehéz, de eredményes munkát végzett. A könyv kiállítása mintaszerű.

A Debreceni Szemle párizsi különszáma.

Hankiss János kitűnő tudományos folyóirata, a *Debreceni Szemle* egyik utolsó száma teljes terjedelmét a párizsi magyarok kulturmunkájának szenteli. Hankiss János bevezetőjében méltatja a magyar tudományos élet «párizsi őrhelyét», majd átadja a szót Müller Lipótnak, az ottani Tanulmányi Központ kiváló vezetőjének, aki *A magyar kultúra párizsi intézete* címen terjedelmes tanulmányban számol be a munkaeredményekről. Helyet foglal még a számban Tóth Béla értékes tanulmánya a «nemzetiségi kérdés francia elgondolásáról» és több kisebb tanulmány, elmfuttatás.

The Magyar Muse. (*An anthology of Hungarian poetry 1400—1932.*) A fordításokban nem szabad mindig azt keresni, ami hiányzik belőlük. Kétségtelen, hogy soha fordítás az eredetit teljes tartalmi és formai hűséggel vissza nem adja. A szépségnek, a zenének, a sajátos finomságoknak egy része veszendőbe megy, elsikkad az átültetésnél. A versben a nyelv sokszor determinálja a gondolatot s a nyelveknek ellentétes jellege, természet, más ideológiája szokszor éppen a költemény lényegének hű transzponálását teszi lehetetlenné. Olykor viszont meglepő találkozások vannak. A fordítás nagyon sok szépséget át is tud menteni és ha kellő műgonddal készül, legalább is megközelíti az eredetit. Olvastam már olyan műfordítást is, amely a legszigorúbb kritikával mérve is szebb volt az eredetinel, pedig nem lehet mondani, hogy meghamisította volna azt.

Arra mindenesetre igen jók a fordítások, hogy egy idegen költőről és alkotásairól fogalmat adjanak az olvasók széles rétegeinek, akikben él a vágy más kultúrák nagy szellemei-

nek megismerésére, de az ismeretlen nyelv akadály számukra. A fordítás, amely a hivatott műfordító számára egészen különös, raffinált gyönyörűség, tulajdonképpen az ilyen olvasó számára készül, aki nem ismervén az idegen nyelvet, nem is érzi a hiányát annak, ami az eredeti szépségeiből a fordítás-retortán átdesztillálva elkallódott, hanem fenntartás nélkül élvezzi a gyönyörűséget, amelyet idegen lelki tájak, távoli szellem területek ismeretlen csodáinak felfedezése szerez. Ebből a szempontból kitűnő szolgálatot tesz nekünk is, az angol olvasónak is Watson Kirkconnel magyar lírai antológiája. Az angol olvasót előtte csaknem teljesen ismeretlen szűz régiók varázslatos földjére vezeti, a magyar költészet lelkéről pedig igen hű, igen kifejező képet ad, amiért igazán hála-lások lehetünk neki.

A kötetet Herczeg Ferenc rövid, inkább ajánlószzerű előszava vezeti be s ezután a szerző bevezetése következik. Tömörré fogott, de kitűnően áttekinthető, teljes tájékoztatást adó tanulmány ez lírai költészetünk fejlődéséről a legrégebb időktől napjainkig. A tanulmányt szemléltető térkép egészíti ki. A térkép Nagymagyarország határai közt mutatja a megcsonkított, trianoni Magyarországot, pontosan feltüntetve az antológiában szereplő költők születés helyét. Ez az érdekes irodalmi földrajz nemcsak a költők legősibb gyökereit tápláló talaj ismeretével gazdagítja az egyéniség összetevőinek számát, hanem beszédes bizonyítéka annak is, mennyire messze túl terjedt a magyar kultúra alkotó szférája a hamis trianoni határokon.

A kötet összeválogatása is tudásra, izlésre és tapintatra vall. A fordító igyekezett a legszebb és legjellegzetesebb darabokat kiválogatni a legősibb népdaloktól kezdve a XVI. században kezdődő műkö-

tészetten át napjainkig. Az antológiában feltüntetett kiindulási dátum fedi a valóságot. Azután sem tehetünk kifogásokat, mert minden korszak, minden irány képviselve van. Csak az utolsó 1932-es dátum nem egészen pontos. Az antológia nem ér el egészen napjainkig, mert éppen a legújabb magyar költészet, éppen a legfiatalabb nemzedék legjelentősebb képviselői hiányzanak belőle. Hiányzik Kassák Lajos, aki pedig tulajdonképpen az expresszionizmus elindítójának tekinthető nálunk s aki maga egész külön irányt képvisel líráinkban. Hiányzik Illyés Gyula, aki pedig határozottan a legújabb magyar líra első vonalában áll. De még nevek egész sora következik. Hiába keressük Szabó Lőrincet, Fodor Józsefet, Erdélyi Józsefet, Nadányi Zoltánt, Sárközy Györgyöt, Bartalis Jánost, vagy a legújabb katolikus költészet tehetséges ígérését, Horváth Bélát. Nem, az tagadhatatlan, hogy 1932 nincs benne ebben az antológiában, amit azonban a legújabb magyar líra teljességén kívül ad, az csaknem egészen hiánytalan.

A fordítások szépsége sokszor egészen meglepő. Tehetség és műgond vállvetett munkája. A tartalmi hűséget bárki ellenőrizheti sorról-sorra követve az eredetit. De Kirkconnel nem éri be a tartalmi hűséggel. Amennyire lehetséges, mindenütt pontosan betartja az eredeti formákat. Lehetetlen természetesen tőle sem kívánhatunk. Vannak a magyar nyelvnek, a magyar ritmusnak olyan eredetiségei, amelyek teljes ellentétben állnak az angollal. Olykor azonban az eredetinek nemcsak formáit, de egész zenéjét is szinte bravurosan adja vissza a fordító. Balassa *Ének a végekről* című költeményének fordítása egészen kivételes szépségű. Kisfaludy *Mohácsa*, Vörösmarty *Vén cigánya*, Arany *Dantéja* remekbe készült darabok. A *walesi bárdok* úgy

hat angolul, mint valami régi skót népballada. Egészen meglepők az Ady-fordítások is. A *Párizsba beszökött az ősz* különösen sikerült.

Nem lehetünk eléggé hálásak Watson Kirkconnelnek azért, hogy a magyar lírát ilyen jellegzetes kötetekkel mutatja be a világ legnagyobb olvasó közönségének. Reméljük, hogy sikerül meg is hódítania a közönséget és ez ösztönözni fogja, hogy munkáját tovább folytassa s ezután az irodalomtörténeti jelentőségű antológia után ugyanezzel a választékos ízléssel válogassa össze s ugyanezzel a szeretetteljes odaadással és költői tehetséggel fordítsa le a ma igazán élő s a fiatal nemzedékeknek valóban szívéhez nőtt lírát, amelyből ebbe a kötetébe csak szorványosan került egy-két darab. *K. M.*

Zsigray Julianna: Kristálymuzsika. Novellák. (Az Új Idők kiadása.)

Két regénye is megelőzte Zsigray Julianna novelláskötetét. Mindkét regénynek sikere volt az olvasóközönség körében, noha egymásnak meglehetősen ellentmondó kritikákat olvashattunk róluk. Érthető kíváncsisággal és érdeklődéssel vettük hát kezünkbe a fiatal író legújabb könyvét.

Van a kötetben három novella (*Móric, az elátkozott királyfi; Tavaszi vetés; Régi karácsony*), amely hangban is, értékben is, élesen kiválik a többi közül. Gyermekkori emlékeket ír meg bennük meleg közvetlenséggel, a maga legegységesebb hangján, csipetnyi mosolyok közé rejtve a finom és megindító gondolatot. Ezekben az írásokban tükröződik legtisztábban fogékony lelkülete és ezekből olvashatók ki nemes írói értékei is. Szinte úgy tetszik, mintha csak önmagának írta volna ezeket és némi bizonytalankodással helyezte volna többi, bizonyára már próbát állt írása közé.

E három novella közül is kiválik a *Tavaszi vetés* című, példázatos szépségével. Ez az igazi «kristálymuzsika», elgondolásában, kicsendülésében is szimbolumot betöltő.

A többi írás is magán viseli Zsigray Julianna kezenyomatát.

Majthényi György.

Nyole verseskötet.

Liditt Julia : Bánató partján. — Rab Géza : Szaladj csak... — Juhász Ferenc és Lyachovits István : Virágok a domboldalon. — Kaesmári Imre : Szegény ember hagyatéka. — Várhegyi Székely András : Réka királyné gyöngye. — Keleti Jenő : Csavargás közben. — Hárs László : Születtem Budapesten. — Lovag Sándor : Az élet lírája.

Valami elszomorító mélabú van abban, ahogy tíz verseskötet meglepő gyorsasággal gyűlik össze a szerkesztőségi szekrényekben. Mintha minden kötetet megjelentető költő azt írta volna mottónak a kötet elejére, amit az egyik fiatal versírónk csodálatraméltó naivsággal kötet címének is írt: «Én is élek». Ennyit és csak ennyit akarnának ezek a verseskötetek? Névjegyek akarnának csak lenni, amiket leadnak az amúgy is kétséges «irodalmi élet» előszobáiban. Olyanok, akik többnyire megérdemelten mindörökre kinn maradnak az előszobában, akik csak megmondják, hogy vannak, de nem tudják: miért vannak. Pedig mi csoda időket élünk, hogy «sofförköltők» jelennek meg, hogy jólnevelt polgárgyerekek dühös szocialistakommunista verseket hazudnak magukból, hogy szerelem vagy politika, vagy olyan sokszor talán éppen munkanélküliség elhiteti a versíróval, hogy költő. Keressük és hiába keressük, hogy egyszer kötetek választ adnak

milyen kérdésekre és nemcsak harsány «én is élek»-kel bizonyítják azt, amit nem kell bizonyítani, hogy milyen rövid az út a versírótól — nem merek költőt mondani — a verseskötetig.

Liditt Julia «Nagy úr a nincse», «Holnapok elé», «Koldus-princessz dala», «Bánat-lovaghoz» és egyéb ilyen című versek költőnője. Szavait Adytól kérte kölcsön és egyik versében magáza a kedvesét, noha a versbeli magázást végleg diszkreditálta a «slágerköltészet». A legtöbb versének ihletőjét megtalálni az Ady kötetekben és tipikus példája annak a költőnek, aki szókincsét nem anyjától tanulta, még csak nem is szótárból, hanem szavait is egy elmúlt költő verseskötetéből veszi:

*«Hiába futsz versenyt a Mával.
Holnap kezéért hídá kapok.
A Mult mesgyéjén utánunk jönnek
s elérnek minket a legnapok».*

Pedig nem tehetségtelen költő, jó sorai tanuskodnak erről:

*«nézésem is, mint a tiéd rebben,
néha már rád gondolni se merek,
hátha meglátnának a szememben».*

Ha elfelejti a költőket és leginkább Ady Endrét, még lehet költő. Addig... kétes dicsőség Ady epigonjának lenni és így népszerűsíteni Ady stílusát a gyöngébbek számára. Azok számára, akik olajnyomatokból értesülnek a műremekekről.

Rab Géza tizenegy verset jelentett meg, kis füzetben és egyszerű írásai néha egészen megkapó hangulatokat adnak. (Amikor az apám szegény lett, Fa tövében halott madár, Piros vércsepp a sinen.) A többi verseiben erősen látszik az irodalmi izlésében még a máig el nem jutott költő tétovázása. .. «a boltok csalfa selyméről» beszél. Viszont, ha csak ösztönétől és önmagától tanul, ha elereszti magát és viteti magát szavakkal, impressziókkal, egészen je-

lentékeny értékű versek kerülnek ki tolla alól.

Várhegyi Székely András versei is arra tanuskodnak, hogy a népi költő, ha poétikát és irodalomtörténetet próbál követni, eljut a «honfibuig» a negyvennyolcas értelmezésű népieségig. Viszont a maga stílusában értékeset alkot és nem tévesztheti össze a közhelyet a műveltséggel, a «hazafit» a magyarral. Nagyon figyelmébe kellene ajánlani «népköltőnek» és városi költőnek egyaránt, hogy más a népi művészet és más a városi művészet. Egyiknek sem célja a másik és mindegyik alkothat tökéleteset a másik nélkül, sőt csak a másik nélkül alkothat tökéleteset. A mindenáron népiesek és a mindenáron műveltek sohase fognak olyan verset írni, mint a «Réka királyné vára», balladás tömörségével és egyszerű, megkapó hasonlataival:

*«Bé es, bécsapódott
A nagy kapu szárnya,
Mint egy imádságos
Könyvnek a táblája».*

Viszont... «Az a marha pénz» (!) című versében már így ír:

*«A kopár földteken,
Mint éhező tehén,
— Csorda haza felé,
Elbődült a pénz...»*

Vagy, kinek nem fáj az ilyen sor: «Hol színes lepkék a valzert tanulták» olyan költő kötetében, aki ilyen verset tud írni:

*«Fehér havas,
Piros hajnal,
— Setét gyász».*

*Piros kacaj,
Gyermek multam,
— Hová szállsz?»*

*Fehér hajjal,
Dermedt ajkkal,
— Mire vársz?»*

Székely András regionális költő, népi költő, sőt több mint népi: székely. De, hogy egészen költő lehes-

sen, ahhoz figyelmébe kell ajánlanunk: felejtse el a Walzert és ne tanuljon a mindenkori tánczenéktől. Mert a walzer csakúgy nem fér meg a székely versben, mint a bubos kemence nem fér meg a modern bérház negyedik emeletén.

Kacsári Imre őszinte emberi érzéseket ír meg, szomorú, nehéz emberi tragédiákat és nehéz kritikus tollal nyúlni az írásaihoz még ilyen ügyetlen soroknál is:

*«Elöttem ring egy szép hajó,
Azon utazni volna jó».*

Versei nem annyira versek, mint nem is vádbeszédnek készült vádbeszédek egy napjainkban egyáltalán nem ritka tragikumú és füledt szomorúságú élet miatt. De szenvedni még nem annyi, mint költőnek lenni és őszinte szubjektív verseket írni nem annyi, mint jó verseket írni. Hat verse, amit ebben a füzetében valószínűleg kényszerű szerénységgel közöl már látott nyomdafestéket és hogy ez milyen keveset jelentett és fog jelenteni arra nem kell hiábavaló szavakat vesztegetni. Művészi mértéket nemigen ütnek meg ezek a versek, talán csak az emberi őszinteség mértékét ütik meg, de... a nagy dolgokban talán akarni is valamit, viszont a művészetben akarni még csak lehetőséget sem jelent.

Juhász Ferenc és Lyachovits István nagyon fiatalok. Olyan fiatalok, hogy erősen iskolásízű latin és görög mithológikus témáik vannak. Olyan fiatalok, hogy hiba lenne, ha már most fenntartás nélkül dicsérni lehetne őket. Egyelőre próbálgatják a szavaikat ritmusba törni és ez sikerül is nekik annyira, hogy valamikor, nemsokára jó költők legyenek. Egyelőre nagyon sok a szavuk és nagyon sok a témájuk. Sokkal válogatottabb tárgyról kell majd verset írniok, hogy jó verset írhasanak. Túl kell, hogy legyenek az irodalomtörténeten és az

első kétezer versen, hogy elérhesse nek az irodalomig.

Jó úton vannak.

Keleti Jenő is «bemutatkozik» és bemutatkozásképpen ilyen verset ír:

*«Kenyerem fekele,
hangom idáig csupa alázat volt,
de most különös illata van a
gesztenye virágnak, május van
s én fiatal vagyok».*

Ezzel megtudtunk egyetmást a költőről, de semmit sem tudtunk meg a poéziséről. Végre is a szabadvers kínálkozó alkalmát felhasználni arra, hogy hosszabb-rövidebb sorokban nyugtázzuk a saját kis életünk eseményeit nem elég a poézishez. Keleti Jenő pedig ezt teszi. Hosszabb-rövidebb sorokat ír és azt hiszi a szabadvers ennyi. Formailag rá is áll, ami nagyon sok «modern» fiatal költőkre: hogy szabadverset csak az írjon, aki már tökéletes kötött verseket is írt. Tartalmi szempontból az ilyen sorok:

*«Egy éji lány szerelmet árul,
Vegyek?
Minek?»*

ma már nem érzékeltetnek sem romantikát, sem «a rothadás enyhe kékjét», sem egy hazug szentimentalizmust. Keleti Jenő nagyon egymagasságú és egysivárságú verseket ír. Kötete olyan út, amelyen végigjárunk és amelyről semmi emlék nem marad bennünk.

Hárs László kemény legénynek írja magát a verseiben, harcos, sőt osztályharcos, verekedőkedvű, nagy-erős ember szeretne lenni, Hogy «hirtelen, hars nótákat dalol.» Vagy gyáva, megbújó természetű árral úszó fiatal-ember lehet, hogy ilyeneket ír: «Apám, anyám érettem találkoztak és jártak jegyben, — születtem Budapesten ezerkilencszáztizenegyben. — Mondják: akkor még lehetett kapni tejet, fűgét, meg sódort». Azért ír talán ilyeneket, mert voltak valakik, akik elhitették vele, hogy a történelmi materializmus jegyében ma

csak az ilyen gazdasági helyzetrajzok alkalmas verstémák, méghozzá ilyen étlapi szinonimájával a sonkának, mint «sódar». Egyébként karrier állhat előtte. Kékharisnyás közönségű irodalmihisztérikák, jómódú szalonproletárok divatos költője lehet méla nyilvánosságú művészetbaráti estéken, ahol is elmondhatja materiális erkölcsi magaslátának trónusáról: «az ember — ember; tehát kicsinyes rossz és ostoba.» Miután az emberiséget így a maga egészében elintézte a «Költő» áttér a kapitalistára, aki «külsőleg nem aljas és számár, — sőt egészen rendes, szimpatikus ember — becsületszavamra — kár» mondja a nagy antikapitalista költő és a szegény olvasó elmélkedhetik, hogy minek kár: Hárs László a szocializmusnak? Vagy a szocializmus Hárs Lászlónak?

Lovag Sándor némely versei alá odairja, hogy megjelent egyik jónévű társasági hetilapunkban bizonyos hónap bizonyos napján és ezzel, hogy még ilyen márkázásnak is szükségét érzí, körülbelül maga mondja meg verseinek, illetve «költeményeinek» értékét, illetve értéktelenségét. Még azok közé tartozik, akik a jambikus lejtés vagy a rim kedvéért megváltoztatják a verssor szórendjét. De beszél bizonyos versírási stílusról is, amelynek a jellemzésére Somogyban úgylátszik nem elég a «modern» szó. Lovag Sándor legalább is «újmodernnek» állítja azt a verset, amely ma igazán korszerű.

Ezt az «újmodernséget» a költő mindenesetre csupa kisbetűvel képzeleli, ami önmagában nem lenne hiba, de ami önmagában nem is költészet. «a kezdet első sikoltása» című versében olyanokat mond, hogy: «lázasan lüktető vérem tüzes ütemére akarom felgyorsítani a fejlődést». Egyébként Lovag Sándor valószínűleg maga sincs tisztában azzal, hogy ő vajjon modern költő-e, vagy régivágású, az

pedig valószínűleg semmiesetre sem jut eszébe, hogy: egyáltalában nem költő. Természetesen «Élet-óceán», «vágysziget» jellegű szavak sem maradhatnak ki egyes versekből, «arcfehéren» is egyik új figurája annak, hogy régen meghalt szóképzésekkel miként lehet még mindig életet képzelni. Egyáltalában Lovag Sándor kitünő példamutatója annak, hogy miképpen lehet formai és irodalmi ellentéteket kiegyenlíteni egy tehetségtelenség takarékos palástja alatt. Álmodern és álkonzervatív nála egy közös tehetségtelenségben közeli rokonok.

Szabó Zoltán.

Trikál József: Az új ember. Nova creatura. «Érzem a mai ember vívódását, lelkének fölsikoltását, jövőért való nagy aggodását, nyomorúságából feltörő szomorú világnézetét» — írja Bevezetőjében a kiváló szerző. Az egész munkán valóban valami nagy és vonzó testvéries lángolás fénye világít és melegít végig. A diagnózist mindenütt a bölcselő éles és finom pillantása végzi, de az új szellem segítő szintézisét egy mélylelkű pap adja, aki önmagában hordja a keresztény lételemélet egységét. A kép, amelyet a szerző a válságba jutott «rég» ember-típusról nyújt, szinte drámai feszültséggel van felépítve. Talán nincs meg az a korszak-átfogó háttér, mint Spengler könyvének. Ennél vázlatosabb s talán líraibb is. Ennek pedig nem tárgyi, hanem tisztán csak stilisztikai oka van. A szerzőt témájának érzelmi sugárzása szóközi páthosra hangolja fel. Ezáltal mondatformáinak izgatott belső szerkezete, a bekezdések sűrű szaggatottsága szétomlasztják a tárgyaló mód nyugodt, értekező menetét s egy kissé talán gyors-sodrúvá is siklatják a vizsgálódás munkáját. De viszont kétségtelen, hogy indukcója megrendítő erejű és igazságú. «Az új» ember arcát ennek az igazság-

nak a reflexióban mutatja be. A század időképét is e megvilágításban adja. Közben azonban nem a maga bölcselő eszméinek elvont avagy peszsimista élettávolságából rajzolja meg az egyes jelenségeket. Ha hangja szónokias is, de ítéleteinek fogó ereje életszerű, tartalmas és biztos. Nincs mit tagadni: ez és ilyenek vagyunk. Trikál könyve azonban tovább megy: bölcséletének keresztény elviségét életerzéssé váltja át, tudományából életszemléletet alakít. Munkája ezen a ponton módszert és hangot vált. A higgadt, fegyelmezett okfejtést az élményszerűen átélt ódai lendület heve cseréli fel. A rétor tudósból költő válik, akinek színein át valami forró ihletettség csap át, amely felhevít maga körül mindent. Ezen a hőfokon a meggyőzés már sugallássá finomul el, mely az olvasó lelkébe a szépség csodálatának ígézetével lép be s hódít, vonz. Trikál így nyújtja a «nova creatura»-nak, az új teremtménynek igény-alakját, mely legtisztábban az Evangélium világában kristályosodik ki, s amelynek egyetlen szándéka az életnek s vele az embernek áttelekesítése.

Trikál József könyve igen előkelő szellem megnyilatkozása. Talán lesznek, akik sajnálni fogják, hogy gondolkodásában sok a szín, a költői betét, a metafora szabadsága. De ezek is kénytelenek meghajolni ama készség előtt, amellyel a tudósnak a költő is segítségére volt abban, hogy a könyv gondolatának ne csak fénye és ereje, hanem íze is legyen. —ss.

Török Sándor: Vidéken volt primadonna. (Bibliotéka-kiadás.)

Jó könyvről sokkal nehezebben tudjuk elmondani a véleményünket, mint olyanról, amelyben hibák, nézetkülönbségek szinte támaszpontul szolgálnak arra, hogy mondanivalóinkat hozzájuk fűzzük. A jó könyv, amely teljesen a maga világába ra-

gad és tökéletes kielégülést ad, voltaképpen csak a tetszésnek untig elkoptatott és hitelétvesztett kifejezéseit kavarja fel bennünk. Valósággal költői feladat, hogy impresszióinkat, elragadtatásunkat, azokra az olvasókra is átvigyük, akik csak egy-egy rövid beszámolóból alkothatnak képet maguknak a könyv szépségeiről és értékeiről. És ha az ilyen feladat megoldása történetesen sikerülne is, még akkor is kérdéses: van-e, lehet-e olyan ereje a legjobb, legköltségesebb kritikának is, hogy vásárlásra bírja az olvasót?

Pedig Török új regénye csakugyan megérdemelne a népszerűség sikerét is, mert az olvasóközönség minden rétege megtalálja benne a maga szája-íze szerinti örömét, noha az írótól minden efféle szándék távol állott, amit éppen munkája spontaneitása bizonyít. De a kisebb igényű olvasót mindenesetre megfogja az előadás közvetlensége és a mese finom, humorral átszőtt romantikája, míg az igényesebbek ezeken felül is minduntalan rábukkanhatnak az író nem mindennapi értékeire.

Ha csupán a mese vázát tekintjük, úgy ez a regény a kisdíák első szerelmének története, amely így vagy úgy, minden íróból kikivánczik egyszer, hiszen a művészetben marad legtovább eleven az örök gyermek vitális ereje, amely a legkorábbi mult emlékeit is pompásan megőrzi a mindenkori jelen számára.

Ebben a multban él az a szerelem, amely emlékként ébred fel a felnőttben, amikor Erdélybe utazik, haza, a régi kisvárosba. Minden fejezet egy-egy strófa és visszatérő refrénje: Pándy Panna primadonna. Ezzel valami siettető tempót kap a történet, amelyet Török első személyben mond el, mindig úgy világítva meg a szereplőket és az eseményeket, ahogyan azok a harmadikos gimnázista szemléletében a történés idejében helyet

foglalnak. Hangjában kiegyensúlyozottan váltja egymást a természetéből fakadó, önkénytelen humor és a szívetkeltélfátyolozó romantika és minden szava annyira friss, olyan eleven képeket kelt, hogy szuggesztív hatása folytán egyszerre látjuk is, halljuk is az eseményeket és azok szereplőit.

És valami játékos izgalom lüktet végig az egész könyvön. Annak a játékosságnak a láza ez, amelyre Pándy Panna tanította meg a regény valóságá idején Patacs Kálmánka III. gimn. o. tanuló. A regényben ez még csak Riviera-játék, meg jacht-játék, meg khedive-játék, amelybe Kálmánka Pándy Panna egy-egy szavára nyomban beletalálja magát, akár a commédia dell'arte rögtönző színészei. Ez a játék valósággal a leglelkivé lesz és amire Kálmánka Török Sándorrá fejlődik, valóságos alakokkal folytatja a valóság világában. Le is írja azeket a játékokat, de mindig a maga mulatságára, és csak a szükség készteti arra, hogy napilapokban, folyóiratokban, könyvekben közrebocsássa őket. Mert őt, szíve szerint, csak addig érdekli ez a játék, amíg csinálhatja. Hogy mindig tökéletesebben «csinálja», az természetes, mert minden szavában fenntartás nélkül adja egész magát. *Majthényi György.*

Szitnyai Zoltán : Szeptemberi majális. Kazinczy Könyvtár.

Kassáról négy magyar könyv érkezett: regények és novellák, — tanúságai annak, hogy a Felvidéken erős szándékú magyar irodalom munkálkodik. A felvidékiek sorozatában jelent meg Sitnyai Zoltánnak, a folyóiratunkban is méltatott csonka-magyarországi írónak *Szeptemberi majális* című novelláskönyve.

Nagy familiák mai fiatalságáról, a harmincévesek magányosságáról írta Sitnyai Zoltán azokat a novelláit, amelyek színvonalukban és eredetiségükben a legjelentősebbek. Kicsisé-

gekben eltelt, fordulatot jelentő nap története a legtöbb Sitnyai-novella «Únt látogatás», «Szeptemberi majális», — mindkettőben a polgári-úri hiúságok, megalkuvások, a konok magabizás emberei szerepelnek s mindkét alkalom csalódást hoz valakinek, aki bizonyára Sitnyai Zoltán szubjektív emlékei közül való. A szubjektivitás, amely Sitnyai regényeiben az egységet még sokszor veszélyeztette, a novellában megtisztult: érezzük, hogy az igazságig lelki ereje próbáján keresztül ért el az író, de törekvése nyilvánvalóan az volt, hogy megtartsa, megközelítse az igazat. A novellák realitása gazdag és tudatos. Az író nemcsak otthonosságot, de szabadságot is talál és teremt a maga számára alakjai életvilágában.

Mi azt hisszük, Sitnyai Zoltánra új fejlődés vár még. Szellemében átfogóbbá, mélyebbé kell válnia, hogy egyes novelláiból (Szívtelen Adrienne, Paraszt) a félmegoldások eltűnhesse- nek s hogy általában maibbat, erősebb egészet alkothasson. Sitnyai nemes és szerencsés novellairói eredményeit a fejlődés biztosítékának érezzük. *László István.*

Giovanni Papini : Góg. Fordította : *Nyisztor Zoltán.* (Vigilia kiadás.)

A firenzei konvertita, az olasz irodalom ingerlő érdekességű *uomo furioso*-ja legújabb könyveinek egyike van előttünk a *Vigilia* új kiadványsorozata első számaként. A *Storia di Cristo, Agostino, Dante vivo* után különösen hat ez a könyv, amely mintha még igen sokat tartalmazna a régi Papiniból és amely a mai irodalom kétségkívül egyik leggroteszkebb könyve. A fordító maga figyelmeztet, hogy abban a fantasztikus alakban, aki a Gógban barbárul és modernül, Krózsusként és Lázárként mint az állatiasodás és hyperkritika prófétája ágál, a modern élet és kul-

túra csődje imbolyog. Az egész mű torz enciklopedikus kísérlet, hogy egy groteszk, kínos, szinte véres szintézisben egész, kultúránkat — nagy egyéniségében, szellemi és társadalmi áramlataiban — átfogja és pörére vetköztesse.

Góg, e különönc amerikai milliomos — Papini e fiktív egyéniségen át néz bele a mai szellemi és anyagi tohuva-bohuba — elméje megőrizte azt a nyílt üdeséget, melyet a kiszélesült és változatos műveltség mindig meggyöngít. Erősen paradox és aforisztikus megfigyeléseit rajta keresztül közli a szerző a tőle egykori műveiben megszokott enciklopedikus szándékú, de sokszor csak a jobbfejta zsurnalizmusig jutó módon, amelynek semmi köze sincs az igazi tudós pedáns és technikai merevségéhez. Különösen érdekesek képzelt interjúi, melyben kényelmesen mondhatja el közvetett módon véleményét Lenin-, Freud-, Wells-, Fordról stb.

Papini e könyve minden különösége mellett is halálosan komoly könyv, helyenként igazán megrendítő vallomás kora dekadenciájáról, «mely századunk falára a pusztulás dermesztő próféciáját írja». Ez az érzés viszi és vezeti át alakja végletes individualizmusát egy mély, benső közösségérzésig, mely egyhelyütt meg rázó szavakban tör föl: «Nincs út a menekülésre. Még a legteljesebb magányban is borzalommal érzem, hogy atomja vagyok egy hegynek, sejtje egy álomnak, cseppje egy tengernek. Lelkemben és testemben a holtak öröksége él; gondolatvilágomat az élőknek és elköltözötteknek köszönhetem... Mindazt, amit tudok, másoktól tanultam. Mindaz, amit felhasználok, másoknak a munkája — s mit jelent az, hogy megfizetem? A munkás, az iparos, a művész nélkül meztelenebb volnék Kalibánnál és Robinsonnál. Ha mozdulni akarok, gépekre van szükségem, amiket nem

én gyártottam s amiket nem az én kezeim vezetnek. Kénytelen vagyok egy olyan nyelvet beszélni, amit nem én találtam fel. És elődeink tudtomon kívül rám kényszerítik az ő ízlésüket, érzéseiket, és előítéleteiket... Hozzátartozom egy osztályhoz, egy fajhoz, egy néphez és soha sem fogok tudni kibujni, akármennyire is akarok, ezekből a nem általam megvont határokból. Minden gondolatom visszhang és minden cselekedetem plágium. Elűzhetem magam mellől az embereket, de nagyrészüket láthatatlanul tovább fog élni bennem a magányban is.»

Innen, ettől az érzéstől, hogy én, gögös egyén, csak megfizethetetlen adósságok halmaza vagyok, már csak egy lépés a teljes emberi szolidaritás a nagy, egyénfölötti, objektív értékek fölismeréséig, amely oly megéjtő egyszerűséggel oldja föl a könyv helyenként riasztó hatását egy szegény leányka tiszta szánakozásában, egyszerű fekete kenyere adományában.

A fordítás az eredeti majdnem minden stíluszépségét visszaadó bravúros munka

Katona Jenő.

A Fővárosi Könyvtár egy esztendeje.

Alig van ma Magyarországon tudományos intézmény, amely a nagyközönség előtt annyira népszerű lenne, mint a *Fővárosi Könyvtár*. Bátran elmondhatjuk, hogy Budapest könyvtárlátogató közönségének nagy része a Fővárosi Könyvtárból szerzi be olvasmányait. S a mai szegény időkben, amikor tudományos intézeteink fillérekből tengődnek s a sorozatos fizetéscsökkenések a középosztály maradék anyagi képességeit is kimerítették, mérhetetlen jelentősége van ennek. Rövid negyedszázados élete folyamán a Fővárosi Könyvtár a budapesti középosztály szellemi ellátásának legfontosabb központi intézménye lett. A magyar

könyvtárak között ugyanis ez az egyetlen nyugateurópai értelemben vett könyvtár, amely hivatását a nagyközönség gyors és irányító kiszolgálásában látja. Adminisztrációját ezért minden terhelő sallangtól megszabadította s kitűnő katalógus-rendszere segítségével a könyvet a legrövidebb úton juttatja el az olvasóhoz. Évről-évre, ahogy a gazdasági viszonyok romlottak s a könyvek ára nőtt, nőtt a Fővárosi Könyvtár szociális jelentősége is. A háztartásokban egyre kevesebb pénz jutott könyvre s egyre többen szorultak rá a kölcsönkönyvtárra. S a Fővárosi Könyvtár mindent megadott olvasóinak. Központjában szakkönyveket a kutatóknak, 13 fiókkönyvtárában szépirodalmat és népszerű tudományt a nagyközönségnek.

Nagy érdeklődéssel olvassuk most a Fővárosi Könyvtár legújabb évkönyvét, amelyben *Enyvvári Jenő* igazgató intézete mult évi munkásságáról számol be. Megtudjuk, hogy a könyvtár 20.503 kötettel gyarapodott 1932-ben s 1,150.000 kötet könyvet kölcsönzött ki. Míg 1920-ban naponta átlag 914 darab könyvet vittek el — az érdekes táblázatok szerint — a Fővárosi Könyvtár kölcsönzőiből,

addig az 1932. év folyamán 3.885 kötetet tett ki az átlagos napi forgalom. Ez a két szám frappánsan mutatja a könyvtár fejlődését az utolsó évtizedben. S még többet mond, ha ezzel szemben azt nézzük, hogy a könyvbeszerzés budgetje viszont a jelentős évében is 60.000 pengővel megfogyatkozott. Apadó erőforrások között gyarapodó élet! Ezt kevés intézmény produkálja manapság. Ehhez messzelátó koncepció, számító költségelőirányzat és a feladatokban felolvadni tudó hangyaszorgalom kell!

A hivatalos közlemények sorát két tanulmány teszi színessé Kelényi B. Ottó értekezése Erhard Schön magyar vonatkozású metszeteiről és Koch Lajos essay-je Brahms centenáriuma alkalmából. A tartalmas Évkönyvet az új szerzemények válogatott jegyzéke zárja be, amely szakokra osztott rendjével és magas szempontokat tükröző felépítésével nemcsak a könyvtár gyűjteményének szellemi strukturájáról ad képet, hanem a mai tudományos irodalom nemzetközi irányvonalairól is.

Az a munka és az a nívó, amely ennek a beszámolónak minden sorából árad, megérdemli a legnagyobb elismerést.

— 8 —

Olvasóink kívánságára új évfolyamunk regényét külön mellékletben adjuk. A fiatal írónemzedék egyik legtehetségesebb tagjának, Dékány Andrásnak a «Halászok éneke» című regénye önálló melléklet formájában csatlakozik számainkhoz. Olvasóink kivehetik és ha a mű befejezést nyer, külön köthetetik, amivel könyvtárakat értékesen gyarapítják.

Petz Gedeon.

A magyar germanisták november 24-én ünnepelték nesztoruknak, Petz Gedeonnak hetvenedik születésnapját. Petz pályáját azonban a szak-tudomány keretei fölé emeli tanári munkássága. Közép- és főiskoláink valamennyi német tanára közvetlenül vagy közvetve az ő tanítványa, de a legszokásosabb szakcsoportosítás a magyar-német lévén, legtöbb magyar tanárunknak is nevelője volt.

Egy mult századeleji magyarországi utazó, Ludvigh Sámuel, Sopronba is ellátogatván, útleírásában (Reise in Ungarn 1832) a város legjelentősebb szellemei közt elsősorban Petz Lipótot, az evangélikus líceum tanárát említi meg. Elmondja róla, hogy mint tudós Németország bármelyik egyetemének díszére válnék, mint német író pedig a legkiválóbbak egyike Magyarországon. De mindezen felül nagy ember is. Jelleme igaz és emberséges, élete a legtisztább erkölcs maga, vallása emelkedett és felemelő bölcsesség.

Amit Ludvigh Sámuel százegy esztendő előtt a nagyapáról írt, szóról-szóra ráillik az unokára, Petz Gedeonra is. Ő a fiatalon elhunyt nagyapa derékbetört pályájának sikeres folytatója. Nem véletlen az, hogy ötven esztendőn keresztül magyar nyelven a német nyelvtudományt ápolta, hogy Magyarországnak nevelt német tanárokat s a magyarországi német nyelv-járáskutatást megindította. Egyik szeme ő a láncnak, amelyet Fröhlich Dávid, Bél Mátyás, Windisch Károly Gottlieb, Schwandtner Márton, Glatz Jakab, Schedius Lajos, Petz Lipót alkotnak; valamennyien ugyanahhoz az evangélikus vallású értelmiséghez tartoztak, akik német eredetük mellett a magyar haza leghűbb fiai és német műveltségükkel a magyar ügyet kívánták szolgálni. Innen Petz Gedeon életében és pályáján az a nagy harmónia. Ifjan és egyszerre rátalált a hivatásra, amely számára rendeltetett: beteljesíteni az apák munkáját.

Tanulmányait a pesti egyetemen kezdte, ahol Gyulai Pál és Heinrich Gusztáv voltak mesterei. Első munkája a magyar húnmondáról szól és ennek a szövényes kérdésnek legvilágosabb megoldása. Azután német egyetemen, a breisgauti Freiburgban, Lipcsében, Berlinben tanult, ahol az újgrammatikus iskola volt rá nagy hatással és fordította figyelmét a német nyelvtudomány felé.

Tudományos munkáit mindig a szigorú, logikus felépítés jellemezte és sohasem burkolózott a zavaros szakterminológia kódébe. Ez az erénye tette igazán nagy tanárrá is. Abban a nagy khaoszbán, amit az egyetemre lépő hallgatónak az alma mater eleinte jelent, ő volt számunkra a vezérlő fényesség. Mindig nyugodt, világos, közérthető volt; nem azért, mert leszállott hallgatói színvonalára, hanem mert értette azt a nagy művészetet, hogy őket magához emelje. Akár irodalomtörténeti, akár nyelvtudományi előadásait hallgattuk, nemcsak anyagot tanultunk tőle, hanem tudományos gondolko-

dást is. Ezért nemcsak germanisták, hanem a szellemtudományok legkülönbözőbb ágainak művelői vallják magukat tanítványainak.

* * *

A tanárt elsősorban tanítványai határozzák meg. Petz tanítványai felett pedig most tarthatunk legkönnyebben seregszemlét, amikor két folyóiratunk Petz Gedeonnak ajánlott ünnepi száma van előttünk. Az egyik magyar, a másik német, jelképezve az ő közvetítő szerepét a magyar és német szellemi élet között. A *Deutschungarische Heimatsblätter* cikkírói között nemcsak tanítványok szerepelnek, hanem Petz Gedeon németországi barátai és tisztelői is, hisz hírneve és tekintélye túlterjedt a magyar glóbuson. M. M. Arnold Schröer kölni professzornak az élen álló cikke címek egy, Sophokles Antigonéjából vett szép idézetet választott: «Nicht mitzuhassen, mitzulieben bin ich da». Párhuzamba állítja saját nagyapja, Schröer Tóbiás Gottfried pozsonyi tanár és Petz Lipót pályáját, akik mindketten a magyarság és németiség között állottak. Ő, az egyiknek unokája egészen németté lett, a másik unoka, Petz Gedeon egészen magyarrá és élete egész munkájával csak a magyar ügyet szolgálta. De a másik népiségnek, a másik kultúrának szeretete, megértése bennük maradt. Az ilyen kettős kultúrájuk elhívatása a népek közötti harmónia ápolása, amit Petz Gedeon pályája is szolgált. John Meier freiburgi professzor (*Brief*) és Friedrich Braun (*Es war einmal...*) visszaemlékezései a Petz Gedeonnal együtt töltött németországi diákévekre közelebb visznek Petz egyéniségének megértéséhez. Gustav Ehrismann (*Meister Alexanders Kindheitslied*), Helmut Klocke (*Der gesellschaftliche Aufbau der deutschen Gemeinde Kunbaja in der Batschka*) és Josef H. Hässler (*Entlassung St. Blasianischer Untertanen nach Ungarn*) cikkei már a szorosabb szaktudomány körébe visznek.

A többi cikk már tanítványoké. Mi sem mutatja jobban Petz egyéniségének sokrétűségét, mint ezeknek a cikkeknek nagy köre. A magyar-német szellemi érintkezések elvi kérdéseivel foglalkoznak Bleyer Jakab (*Aufgaben der Deutschtumforschung im altungarischen Baume*) és Thienemann Tivadar (*Weimar, Wien und die ungarische Literatur*) cikkei. Petz Lipót helyét jelöli meg a magyar szellemi életben Treml Lajos, Németh Gyula Petz Gedeonnak a germanisztikán túlmenő jelentőségét méltatja a magyar tudományosságban. A nyelvtudományt őt értekezés képviseli (Melich János: *Über die ältesten deutschen Lehnwörter der ungarischen Sprache*. Zolnai Béla: *Pseudo-französische Lehnwörter*. Weidlein János: *Zur Frage unserer Siedlungsmundarten*. Gréb Gyula: *Bildliches in der Zipser Mundart*. Moór Elemér: *Zur Geschichte des germ.-s in den deutschen Mundarten Westungarns*), három a néprajz (Schmidt Henrik: *Willst du Kuchen?* Basch F.: *Deutsche Hochzeitstänze in der schwäbischen Türkei*. Bonomit: *Ortsneckereien aus den Ofner Bergen.*), öt a telepítéstörténet és történelem (Huss Richárd: *Deutscher Adel in Siebenbürgen und dessen urheimatliche Herkunft*. Vönház István: *Über die wirtschaftliche Notwendigkeit der deutschen Ansiedlung im Komitate Szatmár*. Riedl Ferenc: *Urkunden über die Ansiedlung der Budaörser*. Schilling Rogér: *Privatsiedlungen unter Josef II*. Hermann Egyed: *Deutsche Legionen im ungarischen Freiheitskampf 1848-49*) vezet. Irodalomtörténeti (Farkas Gyula: *Zur Frage der ungarischen Spielleute des Mittelalters*. Trostler József: *Die Anfänge der ungarischen Persönlichkeitsdichtung*. Koszó János: *Spuren des jungdeutschen Zerrissenheitsromans in der ungarischen Literatur der Vierziger-*

jahre. Pukánszky Béla : *Graf Stefan Széchenyi im deutschungarischen Schrifttum.* Lám Frigyes : *Dr. Béla Alexander. Ein Zipser Mundartdichter.* Réz Henrik : *Deutsche und österreichische Mitarbeiter der Pester Zeitschriften.*), könyvtár-tudományi (Pukánszky Kádár Jolán : *Deutsche Einblattdrucke in der Kupferstichsammlung des Grafen Alexander Apponyi.* Travnik Jenő : *Zur Entstehung der kirchenfürstlichen Bibliotheken Ungarns im 18. Jahrhundert*) cikkek csatlakoznak hozzájuk s a kötetnek is beillő füzetet Petz Gedeon ötven évre (1883—1933) terjedő irodalmi munkásságának Belohorszky Ferenc-től készített összeállítása zárja be.

Az Egyetemes Philologiai Közlöny élén álló cikke ismét egészen új területre vezet ; Kornis Gyula a középiskoláink elnémetesítésére mutat rá az abszolutizmus idején. A nyelvtudományi cikkek (Melich János : *Merja, mordva.* Husz Richárd : *Az ú. n. indogermán labiovelárisok kérdéséhez.* Schwartz Elemér : *Német dülöneveink jelentősége a magyar tudományosság szempontjából.* Weidlein János : *Dülönév és telepítéstörténet.* Lux Gyula : *Dobsina neve és telepítése.* Gréb Gyula : *Scheuerberg*) köre itt még egy klasszika-filológiai értekezéssel bővül. (Kerényi Károly : *Telesphoros.*) Kurzweil Géza, aki nemrégiben ebből a tárgykörből a budapesti Philologiai Társaságban felolvasást tartott, Hans Sachs magyarországi szerepével foglalkozik, Koszó János Faludi Ferencről ír, Pukánszky Béla Pulszky Ferenc feleségének, Walter Teréznek metamorfózisát mutatja be a bécsi német leánytól a lelkes magyar asszonyig. A számot Petz Lipót két levelének közlése zárja, amelyben az író mint a magyar reformkor nemzetébresztő munkájának részese jelenik meg.

Bár e helyen a cikkekkel érdemük szerint foglalkoznunk nem lehetett, ez a futó felsorolás is megmutatta, hogy Petz Gedeon magvetése milyen aratást hozott.

Pukánszky Kádár Jolán.

A Bécsi Magyar Történeti Intézet újabb munkássága.

A Bécsi Magyar Történeti Intézet évkönyve. I. évf. *Károlyi Árpád* közreműködésével szerkeszti *Angyal Dávid* igazgató. A M. Tud. Akadémia támogatásával. Bpest, 1931. Kertész József nyomdája, Karcag. 354 l. — II. évf. Budapest, 1932. 355 l. — III. évf. **A Gróf Klebelsberg Kuno Történetkutató Intézet évkönyve.** Szerkeszti *Angyal Dávid* igazgató. Budapest, 1933. 412 l. — **Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére.** 1933 október 7. Budapest, Sárkány-nyomda r. t. 1933. 590 l. — **Gróf Széchenyi István naplói.** III. k. 1826—1830. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta *dr. Vizsota Gyula* összes Gróf Széchenyi István munkái. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. XII. k. Budapest, 1932. Egyetemi nyomda. LXXVIII+810 l.

Abba a nagyvonalú koncepcióba, amellyel gróf Klebelsberg Kuno a magyar kulturális élet legválságosabb korszakában a tudományos munkát új életre keltette, szervesen kapcsolódtak be azok az intézetek, amelyek Európa nagyobb városaiban a külföldi levéltárak magyar vonatkozású anyagának a kiaknázását, a külföldi irodalom eredményeinek a megismerését és a tudományos pályára készülő fiatalabb történésznemzedék látókörének a bővítését célozták. Ezek közül az intézetek közül a magyar történetírás legfontosabb őrhelyéül talán a bécsit lehet tekinteni, amely intézet nagynevű alapítója és szervezője iránti hálójaként a *Gr. Klebelsberg Kuno Történetkutató Intézet* nevet viseli.

Az 1920/21-es évben szerény kere-

tek között megindult kutató munka 10 éves jubileuma alkalmával jelent meg az Intézet első évkönyve, amely azóta rendszeresen napvilágot lát. Klebelsberg számolt azzal, hogy az általa szervezett intézetek tudományos munkásságának az eredményei sok esetben csak évek vagy évtizedek múlva fogják igazolni az ő elgondolásának a helyességét. A bécsi intézet munkásságának eredményei nagyon sokszor olyan formában jelentek meg és fognak megjelenni a jövőben is, hogy csak a beavatottak tudják valamely nagyobbszabású munkáról, hogy azt is ennek az intézetnek a javára kell írni. Az utolsó években megjelent évkönyvek tehát nemcsak az Intézet tagjainak és vendégeinek nyújtanak módot arra, hogy értekezéseiket megjelentethessék, hanem egyúttal az Intézetben folyó sokoldalú munka eredményeire is rávilágítanak.

Az idősebb generáció kiforrott értekezései mellett a legfiatalabbak kísérletezései is azt bizonyítják, hogy az Intézet nem hiába fogadta be falai közé a cikkek szerzőit. De a «Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaften» által kiküldött csere-tagok közül is nem egynek ébredt fel az érdeklődése a magyar történettudomány problémái iránt. Ha ezek közé nem is soroljuk a magyarországi német települések történetének ismert kutatóját: Konrad Schünnemannt, nem hagyhatjuk említés nélkül Konrad Heiliget, akinek Anonymusról írt tanulmányát folyóiratunk 1933. évfolyamának 532. lapján ismertettük, vagy Elfride Rensinget, aki a híres humanista Herberstein Zsigmond életrajzát írva a XVI. századi magyar kulturális és társadalmi élet iránt mutat érdeklődést megjelent tanulmányaiban, míg Fritz Valjavec német tudósok és írók Scheidius Lajoshoz intézett leveleinek a közlésével a magyar irodalomtörténetnek tett szolgálatot. Az évkönyvek

értekezéseinek részletes ismertetésére folyóiratunk megszabott keretei között sajnos nem vállalkozhatunk, sőt még arra sem, hogy valamennyi értekezés címét, vagy akárcsak az évkönyvek munkatársainak nevét is felsoroljuk, hiszen 14—18 között mozog az egy-egy évfolyamban megjelent értekezéseknek a száma. A következő — teljesnek egyáltalán nem mondható — összefoglalással csak az évkönyvekben közölt tanulmányok értékére kívánunk rámutatni.

Középkori történeti tanulmányt közöl Váczy Péter és Hajnal István. Angyal Dávid, Berzeviczy Albert, Domanovszky Sándor, Eckhart Ferenc, Jánossy Dénes, Mályusz Elemér, Takáts Sándor, Viszota Gyula a XVIII. század végének, főleg pedig a XIX. század és a világháború előzményeinek a történetéhez közölnek értékes feldolgozásokat. Lukinich Imre az erdélyi történelem és a Rákóczi-kor kérdéseivel foglalkozik; Baranyai Béla jogtörténeti tanulmányt közöl, míg az egyháztörténeti irodalmat Tóth László, Meszlényi Antal és Salac Gábor cikkei képviselik, a protestantizmus történetével pedig Asztalos Miklós foglalkozik. A művészettörténészek közül Hoffmann Edit és Fleischer Gyula tanulmányai jelentek meg az évkönyvek egyes kötetiben. De a legfiatalabb gazdaságtörténésznemzedék tagjai: Baráth Tibor, Bakács István és Kónyi Mária komoly értekezései is megfelelnek az évkönyvek színvonalának.

S ha az Évkönyvek megérdemelt bővebb ismertetésére ezen a helyen nem is vállalkozhattunk, mégsem tartottuk érdemtelennek, hogy nagy kultuszminiszterünk történettudományi célkitűzéseiben elért eredményeknek erről a letéteményeséről — ha nagyon röviden is — megemlékezzünk.

Az Évkönyv harmadik évfolyamát az Intézet azévi és volt tagjai Károlyi

Árpádnak, az Intézet volt igazgatójának és kurátorának ajánlották. A magyar történetírás nesztora iránt tanúsított tisztelet értékes munkásságának minden méltatásnái beszédesebb bizonyítékát adta Károlyi Árpád munkásságának bibliográfiai összeállításában. (Kozocsa Sándor munkája.) Károlyi történettudományi és levéltárnoki munkásságának eredményeit Szekfű Gyula méltatta abban az *Emlékkönyvben*, amelyet születésének nyolcvanadik fordulójára írtak Károlyi Árpád tiszteletére. (Károlyi Árpád munkásságának a jelentőségéről folyóiratunk 1933. évfolyamának 831. oldalán emlékeztünk meg.)

A magyar történetírók kutatásaik során nem igen kerülhetik el Bécs gazdag magyar vonatkozású forrásait s így természetes, hogy az Emlékkönyv írói is abból a gárdából kerültek ki, akik bécsi kutatásaik alatt — jórészt, mint az Intézet tagjai — élvezhették Károlyi Árpád jóakarát. Ha azonban már az Évkönyvek értekezéseinek az ismertetéséről is le kellett hogy mondjunk, még kevésbé vállalkozhatunk arra, hogy a közel 600 oldalas kötet 36 értekezéséről külön-külön megemlékezzünk. Számottevő történéseink értékes tanulmányaiból lehetetlen még egy párat is kiragadni. Meg kell hogy elégedjünk azzal, hogy felhívjuk a figyelmet erre az Emlékkönyvre, amelyben a történettudomány legkülönbözőbb kérdéseivel foglalkozók is megtalálják az őket érdeklő tanulmányt.

Az eddig ismertetett gyűjteményes munkák is a bécsi történeti intézetben elért eredmények alapján közvetlenül vagy közvetve létrejött tanulmányokat tartalmaztak. A továbbiakban még egy munkáról kívánunk megemlékezni, amely szintén ebben az intézetben jött létre s amely szintén Klebelsberg Kuno szervezőképességét és messzemenő célkitűzését igazolja. A «Fontes»-sorozatban (Magyaror-

szág újabkori történetének forrásai) tartozó Széchenyi István munkái gyűjteményes kiadásának XII. köteteként Viszota Gyula *gróf Széchenyi István naplójának* immár III. kötetét bocsátja sajtó alá, amely az 1826—1830-as éveket öleli fel. Széchenyi Istvánnak a híres reformországgyűlésen való szereplése, az Akadémia megalapítása és a Hitel létrejötte az ezekből az évekből fennmaradt naplónak az eddigieknél még több érdekességet kölcsönöz s ezek a naplók a mi ismertetésünknel behatóbb méltatást követelnek. Éppen ezért most csak a kiadó Viszota Gyula bevezetését említjük meg, amely Széchenyi István életrajzát és munkásságának részletes leírását nyújtja — az előző kötetek bevezetéseihez hasonlóan — a közölt naplók adatai alapján.

H. Pálffy Ilona.

A Világ Népei.

I. Olaszország. II. Japán. III. Ausztrália. IV. Svájc. V—VI. Spanyolország, Portugália. VII—VIII. Amerikai Egyesült Államok. Pantheon Irodalmi Intézet kiadása, 1932—1933.

Az újabb magyar népszerű ismeretterjesztő irodalom nélkülözött olyan monográfia-sorozatot, amely a föld államainak és népeinek természeti, társadalmi, politikai és gazdasági viszonyait külön kötetekben népszerűen és mégis teljes tudományos felkészültséggel ismertette volna meg a művelt magyar közönséggel. De a német sorozatok is, melyek az egyes államokat, vagy földrajzi egységeket külön vékony füzetekben, vagy vaskos kötetekben ismertetik, sok tekintetben elütnek ettől az igen érdekes újszerű és általánosságban nagyon szerencsésen megoldott vállalkozástól.

Néhány oldal elolvasása elég annak a megállapításához, hogy a

szerző nem földrajztudós, hanem kultúrtörténész. A természet is kizárólag az emberért érdekli, nem pedig az ember a természetért. Minden kötet egy természeti «vízióval» kezdődik, a nép és az ország «lélekrajzának» felvázolásával a táj, a természeti kép tükrében. Ez a természeti «vízió» ugyanazt a szerepet játssza az egyes kötetekben, mint a régi regények részletes fejezetcímei, amelyek dióhéjban összefoglalják az eseményeket, hogy mintegy megadják az alaphangot a cselekmény részletes kifejtésének megértéséhez. Ez a vízió lényegében minden kötetben meggyőző: az olvasó szinte tökéletesen otthon érzi magát az idegen világok sajátos légkörében, mintegy előkészül az ezerszínű, végtelen lehetőségű emberi élet új megnyilatkozásainak szemléletére. Az olvasó az intuitív szemlélet varázsszönyegén egyszerre csak az észak-amerikai prérin, istenhátamögötti waliisi hegyi falucskában, sintóista szent ligetben, vagy a spanyol «Középső Felföld» szakadékos peremén, középkori városkához kígyózó sziklaösvényén terem; röplése elé nem gördítenek majd akadályokat a kisebb geográfiai hibák. A geográfus pedig, ha elfogulatlanul lapozza a szép könyveket, meg fogja bocsájtani a szerzőnek, hogy «vízióiban» kissé túlságosan nagy magasságból tekint alá a földrajzi szaktudomány rögös országújtjára.

A *Világ Népei* tehát címe ellenére nem földrajzi monográfiaisorozat és ez, célját és feladatát tekintve, éppen nem szolgál hátrányára. A tudományok önállósulásának, az ismeretek elkülönülésének nagy korszaka után, ma ismét igen erős a törekvés az ismeretek szintetikus összefoglalására. A *Világ Népei*-nek kötetei is ilyen kísérletek az ismeretek összefogására egy-egy nemzet «élettörténetének», életrajzának keretén belül.

Talán leginkább annak a klasszikus útleírás-irodalomnak alkotásaival — *Taine* angolországi és olaszországi útirajzaival — lehet összehasonlítani, amely nem elégszik meg a láttottak leírásával, hanem felsorakoztatja az emberi ismeretek egész gazdagságát, a művészettörténettől a szociológiáig, nem vetve meg az anekdotákat és az ujságok napi híreit sem, hogy az emberi élet szövevényes gazdagságát egy idegen ország «lelkének» keresztmetszetében új, ismeretlen oldaláról mutassa be.

Minden emberi élet, még a látszólag legmindennapibb is, végtelenül változatos, szövevényes s ha szétbontjuk atómjaira, ellentmondásokkal teljes. A hős személyének egysége tartja össze az élmények és események mozaikköveit. Juhász Vilmos is az államok és népek gazdasági, politikai, társadalmi vallásos kulturális életének, szokásainak és erkölcsi cseinek, hétköznapjainak és ünnepnapjainak, multjának, jelenének és olykor jövőjének szinte túlradóan színes és gazdag mozaikképeit sorakoztatja fel az olvasó előtt. De sohasem feledkezik meg a «hős» életének egységéről, az alkotó, teremtő nép uralkodó jellemvonásairól, melynek dinamikája, multjának és jelenének tarka képeit egységesítő és rendező erővel hatja át. Államforma és külkereskedelem, városkép és szórakozás, világpolitikai helyzet és gyermeknevelés, mind csak alkalom Juhász Vilmosnak, hogy a nép és az állam dinamikus lélekrajzának, vagy életrajzának, kialakulásának *vezérmotívumát* keresse az események bonyolult mintázatában. Ennek az alapvető szempontnak megfelelően, az egyes kötetek magva a nép, vagy állam kultúrtörténeti kibontakozásának rajza. A történelem külső eseményeit csak annyiban érinti, amennyiben azok egy-egy fontos vonással gazdagítják a nép és ország «ter-

mészetrájtát», kidomborítják történelmi tevékenységének és jelen helyzetének vezérmotívumát. A népek mai jellemvonásait, társadalmi életük kialakult sajátosságait, politikai életük tartalmát és formáit, mindig történelmi távlatba helyezi. Ilyen módon az idegen népek és országok politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális élete mintegy genetikusan életre kel előttünk, holott meg sem értenénk őket, ha a szerző csak a bevégzett tényekkel, a ma eredményeivel ismertetne meg bennünket. A történelmi fejlődést viszont mindég az államok és népek mai életére, jelen problémáira vonatkoztatja. Ez a nagyvonalú kultúrtörténelmi szemlélet eredményezi, hogy a kis kötetek enciklopédikus és népszerű jellegük ellenére, számos új és eredeti megfigyelést és felismerést tartalmaznak, melyek nem egyszer alkalmasak arra, hogy a néptudomány, a tudományos ethnológia is megfontolás tárgyává tegye őket. Ide sorozhatjuk pl. a bikaviadalok történelmi genezisének ismertetését a *Spanyolország* kötetben, az *ausztráliai* ősi népfajok és kultúrkörök leírását, a semita fajkeveredések hatásának történelmi rajzát *Olaszország* leírásában. Különösen érdekesek, bár nem egyszer túlságosan merészek ezek a történelmi megvilágítások ott, ahol egészen modern politikai, szociális és kulturális tényeket ősi történelmetől összefüggésekkel igyekeznek megmotiválni. Különös érdeme a köteteknek teljes tárgyilagosságuk, amit csak itt-ott zavar meg bizonyos szociális ellentéteknek némileg egyoldalú beállítása, vagy még inkább túlzott kiélezése. A jelen nagy problémái iránt érdeklődőt az *Amerikai Egyesült Államokat* ismertető kötet, a történelem örök kérdései iránt fogékony olvasót *Spanyolország és Portugália* leírása fogja leginkább kiélegetni; a «vezérmotívum» egysége

szempontjából az *Ausztráliát* tárgyaló füzet a legértékesebb. Egyetlen ember vállalkozott a feladatra, hogy a világ minden államának és népének modern életrajzával megismertesse a művelt magyar közönséget; újabb bizonyossága a korunkra jellemző szintetikus összefoglaló törekvésnek. Egy ember természetesen nem lehet otthonos a világ minden népének, államának, területének ismeretében és az egyes népek és államok tárgyalásán belül a politikai és gazdasági, irodalmi és művészeti, vallási és természetrajzi tudnivalók tömkelegében. Magától értetődően Juhász Vilmos valóban a világot átfogó monográfiatorozatában nem egy részletévedés akad. De az összefoglaló kép a kisebb hibák ellenére, mindig meggyőző, a részletek mindig érdekesek és tanulságosak, minden kis kötet további megismerésre és lehetőleg személyes átélésre csábít.

Juhász Vilmos minden egyes kis kötetében egy nép életrajzának, lelki-alkatának egységes nevezőjére tudja hozni azokat a rendkívül szétágazó és bonyolult problémákat, melyekre egyébként a legkülönbözőbb tudományágak adnak feleletet. A válasza olykor elnagyolt, de soha nem téved a közhelyek ingoványába, ami oly gyakori csak bizonyos területeken otthonos német tudós népszerűsítők hasonló munkáiban.

A *Világ Népei* komoly nyeresége a magyar ismeretterjesztő irodalomnak. Reméljük, hogy az eddig megjelent köteteket rövidesen továbbiak fogják követni, de szeretnők, ha a kiadóvállalat használhatóságukat legalább némi, a szöveghez hasonlóan lényegre szorítókozó illusztratív anyaggal növelné.

Schilling Zoltán: Energiatan és pénzülmélet. Budapest, «Studium» kiadása.

A politika, a tudomány és a köz-

gazdaság minden területén korszakos változások szemlélője ma a figyelmes kortárs. A XIX. század eszméi, a pozitívizmus a tudományban, a demokrácia a politikában és a kapitalizmus a közgazdaságban szemünk láttára vesztik az uralkodó elméletek ragyogó fényét, sérthetetlen tekintélyét. Megdőbbsenve eszmélünk rá, hogy e valamikor gyönyörűséges, ifjú vonások a fáradt öregség ábrázatává torzulnak a kor arculatán.

A közgazdaságtan irodalma világosan mutatja a korváltás minden jegyét. Sokasodnak a művek, amelyek éles bonckés alá veszik a kapitalizmus gazdasági elméletét s egyre szaporodnak a gondolkodó fők, amelyekben más, nem kapitalisztikus gazdaságrendszer körvonalai bontakoznak ki. Már megállapítható, hogy ennek a rendszernek nem kell szükségképpen kommunisztikusnak lennie

Komoly figyelmünkre méltó, hogy a magyar közgazdasági irodalom ebben az irányban néhány év óta nemcsak visszhangja a külföldi mozgalmaknak, hanem eredeti úton halad és számottevő eredményekre tekinthet vissza. A múlt évben jelent meg *Heller Farkas* enciklopédikus művének második része, a *Közgazdasági politika*, már előbb *Surányi-Unger Tivadar* eredeti szempontú hatalmas tanulmánya (A gazdaságpolitika tudományos alapkérdései) s most előttünk fekszik *Schilling Zoltán* energéztisztikus pénzelmélete.

A pénz szerepére vonatkozó vita igen régi. A nominalisták, a metallisták és a kvantitás-elmélet hívei különböző utakon kísérelték meg a pénz magyarázatát anélkül, hogy a problémát sikerrel megoldották volna. A világháború után a pénz oldaláról származó s a gazdasági élet rendjét felforgató változások ismét időszzerűvé tették a pénzelmélet, vagyis a stabil értékmérés és a biztonságos vagyonmegőrzés kérdését. Schilling

Zoltán szokatlanul új úton, de meglepően zárt logikai rendszerben fejti ki erre a kérdésre vonatkozó elméletét.

A pénz közismert betegségein, mint gyakorlati indítékokon kívül, mély bölcséleti megfontolásokból indul ki s főképp *Pauler Ákos* logikai rendszerére támaszkodik. Elmélete fővonásait mégis inkább természet-tudományi, energetikai megállapításai és analógiái adják, így *Julius Robert Mayer* és *Wilhelm Ostwald* szélesen értelmezett felfedezései. *Poincaréval* rendületlenül hisz a világ mély harmóniájában és messze túlmegy a pénzelmélet klasszikusának, *G. F. Knappnak* teóriáján. Schilling Zoltán gondolatokban gazdag, termékenyítő műve több, mint pusztá pénzelmélet. A közgazdaságtan hagyományos tételeinek a revízióját is megkísérli, akár a nagy bécsi közgazdász, *Othmar Spann*, noha nem természettudományi, hanem szellemtudományi síkon.

Schilling a közgazdaság területén is a természeti törvényeket tekinti fokmérőül s lépten-nyomon mechanikai analógiákkal bizonyít. Ez az eljárása joggal támaszt ellenvetést: a gazdaság az ember szellemének terméke s az analógia nem mindig bizonyító erejű, mert mindent megmagyaráz ugyan, de semmit sem bizonyít. Schilling pénzelmélete mégis annyira logikus építmény, annyi kapcsolatban van a valósággal, hogy alapjainak gyengesége ellenére is szilárdan megállhat.

Elmélete szerint minden értékítélet gazdasági hatóképesség, tehát energia feltételezése. Az érték energifaj. A forgalomban lévő pénz a társadalom által kifejtett összes aktuális energiának a hordozója, tehát nem a pénz a tulajdonképeni hatóerő, hanem a hozzátapadó társadalmi energia. Minthogy a pénz is emberi alkotás, nem mindenkor szabályozza

helyesen a társadalom hatóképességének lefolyását, szervi hibái miatt tökéletlen. De szükséges és lehetséges is a pénz megjavítása. Ezért tartja elődázhatatlannak a kapitalisztikus gazdasági rend gyökeres átalakítását is. Világosan látja, hogy a pénz szaporításával a társadalom gazdasági energiáját fokozni nem lehet, mert az nagyobb pénzmennyiségen oszolva el, a pénzegység értékét csökkenti (a pénz értékegyenlete). A pénz felhalmozásával nem lehet gazdasági energiát felhalmozni, mert a pénz aktuális és nem potenciális energia s ezért a raktározható képességet kizárja, hiszen a hozzátapadó gazdasági energiamentiség messzemenően megváltozhatik. A pénz vagyongörzésre mai formájában nem alkalmas. Ezért nem híve a kamatozó takarékbetétnek sem. A takarékbetét nem része a nemzeti vagyonnak. Akinak takarékbetétje van, annak csupán kétes biztonságú, változó értékű, könnyen megsemmisülő értékű követelése van a bankkal szemben. Sőt a kamat a pénznek takarékbetétekben való felhalmozását rizikóval járó spekulációs ügyletté teszi s az energiahozzátevés vagy átalakítás nélküli értékszaporítás lehetetlenségét kísérli meg. Maguktól sokasodó anyagtalán jószágok ugyanis a lehetetlenség birodalmába tartoznak. Ezért a kamat valóságos gazdasági perpetuum mobile. Az adósok tönkremenése, fizetéseképtelensége, a bankbukások mind abból a lehetetlenségből származnak, hogy a hitelezők a természet rendjével ellenkező módon nemcsak meg akarják őrizni követeléseik értékét, hanem még saját maguk által nyújtotta energia nélkül növelni is akarják. Schilling Zoltán az igazi vagyongörzést csak megörzési díj ellenében biztosított állami értéketlet alakjában tartja lehetségesnek.

A pénzürték állandóságának biz-

tosítására sem az aranyfedezet, sem a deviza- és diszkontpolitika nem elégségesek. Ezek az eszközök ugyanis azonnal felmondják a szolgálatot, mihelyt a pénz értékét komoly veszély fenyegeti. Erre csak a pénz névértékétől független számolási egység, állandó értékmérő alkalmas, amelyhez a pénzürték minden változása viszonyítható volna s a teljesítés, fizetés indexszámok útján, valorizálva volna teljesítendő. Ezen a nyomon járt és értékes szolgálatot tett már a takarékkorona és újabban az aranypengő bevezetése is. Az állandó, «klasszikus» értékmérőt az aranyértékéből kiindulva úgy kellene megállapítani, hogy az arany értékváltozásaitól mégis független maradjon. A számolás és teljesítés szétválasztásához, nagy előnyei miatt, könnyen hozzászoknának az emberek s a valorizáció a gazdasági élet valóságos regulátorává lehetne.

Érdekesek a bankok szerepére vonatkozó fejtegetései. Az állam pénzének kizáróan csereeszköznek kell maradnia és maradék nélkül a kibocsátó helyre, az állampénztárba kellene visszafolynia, teljesen zárt, gyors körfolyam útján. Nem helyes, hogy ezt a körfolyamot a takarékoság által összegyűjtött pénzfeleslegék felszívásával és üzérkedésre való felhasználásával a bankok megakadályozzák. A megtakarított pénzmennyiségeknek is az államhoz kellene értéketlet formájában visszakerülniök. Hiszen a pénz a társadalom tulajdona. Aki ezzel üzérkedik, úgy tesz, mint aki a köz által létesített vízvezeték pusztán azon a jogcímen, hogy egy darab csővezeték van, megcsapolja s kénye-kedve szerint, saját hasznára fordítja.

Könyve végén kifejti a szerző, hogy milyen következmények folynak energétsztrikus pénzülméletéből a külföldi fizetések, kölcsönök, vámmok, az arany és az államháztartás

sokat vitatott kérdéseire vonatkozóan. Azzal a «főlemelő érzéssel» végzi művét, hogy a közgazdaságtan hamarosan a pozitív tudományok közé emelkedik s a kapitalizmus tökéletesítése is lehetséges. Ezen az úton jár a fasizmus és a hitlerizmus is, ez a két «kétségbeesetten komoly» mozgalom is.

Nincs helyünk arra, hogy Schilling Zoltán lebilincselően érdekes elméletét részleteiben is megbeszéljük. Ehelyett szolgáljon csupán egyetlen kritikai megjegyzésünk a pénz érték-egyenletének egy gyenge pontjára. Schilling szerint a pénz a társadalom energiamennyiségének hordozója s ezért ezt az energiamennyiséget elosztva a pénzmennyiséggel, a pénzegység értékéhez vél jutni. Nem számol azonban azzal, hogy a gazdasági energia egyrésze teljesen elkerüli a pénzt, sőt megfelelkezik a *girális pénz* (pénzhelyettesítők) különleges, egyre nagyobb jelentőségéről és hatásáról is.

Schilling Zoltán könyve mindenestre értékes bizonyága annak, hogy közgazdasági irodalmunk végre túlhaladta a gyakorlati élet közvetlen megfigyelésének s a külföldi mozgalmak közvetítésének alacsony színvonalát s már magasabb, eredeti elméleti koncepciókra is képes.

Mérey Ferenc.

Huszár, Lajos und Procopius, Béla von: Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn. Budapest, 1932. — Az Éremkedvelők Egyesülete huszonöt-éves fennállását azzal ünnepelte meg, hogy egy óriási kötetben kiadta a magyar éremművészet történetét és teljes leltárát. Ennek a nagy munkának, mely jelentőség szempontjából messze kiemelkedik a pusztán zárt, tudományos körök érdeklődésére számot tartó könyvek közül, szerzői a magyar numizmatika legkiválóbb kutatói, Huszár Lajos, a Nemzeti

Múzeum éremtárának tisztviselője és Procopius Béla, az ismert gyűjtő.

Huszár Lajos, az első rész szerzője, bemutatja a magyar éremművészet fejlődését 1500-tól 1848-ig. Az érem, melyet lényegében az különböztet meg a pénztől, hogy nem érték mérő, bár vele együtt művészetileg a kisleptika dombormű-csoportjába tartozik, a nyugati kultúra találmánya s mindössze a XIV. század végén jelenik meg a porondon. Többnyire emlékérmeknek is nevezik, ugyanis embereknek vagy eseményeknek megörökítésére szolgálnak. Magyarországon közvetlenül a mohácsi vészt megelőző időkben terjed el gyakorlatuk, előbb is ismeretesekek emlékérmek, melyeken magyar történelmi szereplők tűnnek fel, ezek azonban nem itthon, hanem Itáliában és Németországban készültek. A legkorábbi magyar periódus (1500—1650) emlékei a német reneszánsz-művészettel állanak kapcsolatban s többnyire a magyar pénzverés egyik ősi fészkeiben, Körmöcbányán készültek. Rövidebb korszak, mely 1700-ig tart, a népszerű Szent György-érmek korának nevezhető. A XVII. századi magyar érmészet, mely a barokk és a rokokó formanyelvén szólal meg, a bécsi Graveur-Akademie hatása alatt áll, az önálló magyar formanyelv kialakulása csak ezután, a klasszicizmus és biedermeier korában kezdődik meg. Huszár nem eléggé méltányolható munkát végzett, mikor emlékeleg és levéltárilag összehordotta e háromszázötven esztendő hatalmas anyagát — anyagot, melyet eddig még körvonalaiiban sem ismerünk. A magyar művészetnek rendkívül tanulságos, intím műfaját kísérhetjük végig fejlődésében, amely fejlődés természetesen sok összefüggést mutat egyéb hazai műfajok, így a szobrászat és az ötvösség fejlődésével. Ebben a munkában támogatta őt az idevágó hazai s az analógiákat

rejtő külföldi teljes emlékonyag ismeretén kívül finom izlése és éles szeme. A történeti, összefoglaló részt részletes leltár követi, melyben valamennyi alkotás — 595 darab — pontos leírása sorakozik fel, mesterek szerint csoportosítva.

Procopius Béla állította össze a szabadságharc óta feltűnt mesterek alkotásainak sorát, több mint hat-ezer darabot. A műfaj jelességei között sorra kerül Beck Ö. Fülöp, Femes Beck Vilmos, Berán Lajos, Esseő Erzsébet, Farkas Zoltán, Ferenczy Béni, Madarassy Valter, Moiret Ödön, Medgyessy Ferenc, Pátzay Pál, Reményi József, Szántó Gergely, Strobl Alajos és Telcs Ede életműmunkája, hogy csak a legismertebbeket említsük. Mint az előző részt, ezt is pontos katalógus kíséri, betetőzve az egészet hatvan remekbe-készült tábla, mely a magyar érmészet legkiemelkedőbb alkotásainak százait van hivatva a külfölddel megismertetni.

A magyar művészettörténeti irodalom sajnálatosan nélkülözi a kézikönyveket, amellet hogy apróbb részletmunkákban oly sok kitűnő tud felmutatni. Ezért kétszeres öröm e monumentális munka megjelenése, mely valóban kimerítő képet nyújt az időbelileg és mesterek tekintetében messze elágazó tárgyáról. Bár a többi hazai műfajnak is akadnának Huszárjai és Procopiusai és akadnának kiadói, akik e nagy magyar feladatokat oly önzetlenül és szívvel-lélekkel pártolnák, mint az Éremkedvelők Egyesülete. *Genthon István.*

Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetében.

Szerkeszti: *Domanovszky Sándor.*

Folyóiratunk októberi számában már méltattuk a Domanovszky Sándor által megindított «Tanulmányok» jelentőségét s ugyanakkor ismertet-

tük is az első három tanulmányt. Jelen soraink ehhez az ismertetésünkhöz csatlakozva az eddig megjelent értesítésekről számolnak be.

A 4. számú tanulmányban *Dvihally Anna Mária*: «A budai szőlőművelés története címmel a szőlőművelésnek és a borjövedelemnek a városi polgárság életében játszott szerepét méltatja. Az első fejezetekben a többi magyar városról is megemlékezik, majd áttér a budai polgárság birtokviszonyainak: a szőlőskertek fekvésének az ismertetésére. Behatóan tárgyalja a polgárságnak a borkereskedelemről folyó jövedelmeit; a szőlő, de főleg a bortermelésre vonatkozó közigazgatási rendeleteket. A tanulmány utolsó fejezete a XVIII. század végétől már csak röviden foglalja össze a borgazdaság fellendítését célzó törekvéseket.

Az ötödik tanulmány megérdemli, hogy különösképpen felhívjuk rá a figyelmet annál is inkább, mert hiszen nincs módunkban részletesen foglalkozni vele, bármennyire megérdemelné is. *Kalász Elek*: «A szentgotthárdi apátság birtokviszonyai és a ciszterci gazdálkodás a középkorban» című tanulmányában minden kis részletre kiterjedő képet nyújt a ciszterciták mezőgazdaságáról. Igaz, hogy az egyházi birtokra vonatkozó gazdagabb anyag jóval több lehetőséget nyújt ilyen feldolgozásra, mint a világi birtokosok rendezetlenül fennmaradt gazdasági iratai, amelyeknek a megőrzésére a magánszemély kevesebb gondot fordított, mint az apátság, de hogy mégis mennyire az adatokat felhasználó szerző érdeme, hogy így tudta összeállítani a gazdálkodás menetét, formáit és eredményeit azt annál inkább tudjuk értékelni, ha akár *Kalász Elek*nek ezt, akár *Jármay*- vagy *Bakács*nak már ismertetett vagy a még ezután sorra kerülő hatodik és

hetedik tanulmányt összehasonlítjuk pl. Komoróczy már említett nagyvonalú, de a mezőgazdaságtörténet lényegétől már távolabb álló tanulmányával.

Csapody Csaba a hatodik tanulmányban az Eszterházyak alsórendvái uradalmának a gazdálkodását ismerteti a XVIII. század első felében.

Wellmann Imre pedig a gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodásáról (különös tekintettel az 1770—1815. esztendőkre) számol be a hetedik tanulmányban. Mindakét különben is igen komoly és értékes munkát a legkülönbözőbb jövedelmek érdekes táblázatai egészítik ki.

A már megjelent tanulmányok közül *Sinkovics István*: «A magyar nagybirtok élete a XV. század elején» az utolsó (nyolcadik). A középkori, de különösen a XV. századi nagybirtokra vonatkozó részlettanulmányok hiányában ilyen szűk keretek között nem is lehetne s nem is lehetett a kitűzött célt teljesen elérni. A nagybirtokkal kapcsolatos legkülönbözőbb kérdésekre vonatkozó rengeteg adat összeállításával azonban ez a tanulmány is megállja a helyét, ha nem is kapjuk meg

egészen azt, amit a címe alapján vártunk.

Őszintén hisszük, hogy az a lendület, amely ezeket a röviden felsorolt munkákat létrehozta, még igen sok értékes részlettanulmányt fog adni a magyar mezőgazdaság összefoglaló történetéhez. *H. Pálffy Ilona.*

Nils Herman Lindberg: *Schwedische Sprachlehre.* (Krüger Verlag Dorpat Estland.)

Az északi nyelvek oktatása mind elterjedtebbé válik Európában: jelenleg 24 egyetemen tanítják. A svéd nyelv strukturája eléggé bonyolult. A svéd erősen koncentrált mondatokban fejezi ki gondolatait. Klasszikusan tömör, mint a latin. Nem volt tehát könnyű feladat egy kisebb kézikönyvben világos és tiszta képet nyújtani a svéd nyelvről. Nils Herman Lindbergnek, a budapesti egyetem volt kiváló lektorának nemrégén megjelent svéd kézikönyve talán a legkiválóbb a hasonló művek között. Érdekes dialógusok alakjában mutatja be a svéd gondolkozást, lelket és köznapit életet. Lindberg ügyesen fordulatossá, könnyű stílusú beszélgetések között tanít meg svédre.

Színház.

Bartos Gyula.

(Huszonöt éves tagsági jubileuma.)

Némileg megkésített ez az ünnepelés: az érdemes művész nemzeti színházi működésének negyedszázada már esztendeje letelt, nem is nyomtalanul, mert az örökös tagság díszét már akkor elnyerte. Ehhez most pályatársai a társulat széphagyományú «hűséggyűrű»-jét csatolták, a közönség pedig a *Fősvény* díszelőadásán ünnepelhetette a magyar színpadnak ez idő szerint legjelesebb Harpagonját.

A hűség jelvényét annyi joggal, mint Bartos, csakugyan kevesen viselhetik: huszonöt esztendőn át művészi otthonát rendületlenül szolgálta s az egész idő alatt csak annak állt rendelkezésére. Ami azóta a klasszikai vagy újdonság-játékrenden elének került, abból az ő jellegzetes alakja csak igen ritkán hiányzott. Vezető nagy alakítás emléke aránylag nem sok fűződik pályájához, a heroikusabb szerepek életrekeltésével ha időnkint megpróbálkozott is (mint Learével, Shylockéval), koszorújába legszebb babérait nem erről a területről szerezte. De a dübörgő indulat mélyebb lélekzetvételét is igen jól bírta, pl. *Ocskay Szörényi kapitányában*. Alföldi színmagyar vidék szüldöttje lévén, rendre teljes hitelt tudott szerezni a gyökeresen magyar alakok egész sorának, alföldi pásztrok és halászberek, marcona harcosok és borissza várnagyok légiója rajzik fel nevére becsülő emlékeztünkben. Zsiga cigányának meleg

érzésvilága Szentgyörgyi István eszköztelen közvetlenségére emlékeztetett, a *Bakony*-beli vén betyárja pedig szinte félelmetesen nagyarányúvá magasodott.

Kifogyhatatlan gazdagsága, színessége és jóízűsége mégis főleg az epizódban válik nyilvánvalóvá. Nincs feladat, amit ezen a téren kicsibe nézve s ami az ő kezén jelentőséghez, az élet művészileg tükröződő jegyeihez ne jutna. A nagyképű ügyefogyottság rajzában mesterműveket alkotott. *Sok hűhó*-beli Galagonya rendőrijét, *Bunda*-beli iszákos hivatalszolgáját, aki csak egyszer látta is, emlékétől meg nem szabadulhat: a sancta simplicitásnak ezek az élő szobrai személyes ismerősök gyanánt élnek bennünk. Az apróbb jellemvonások, biztos részletmegfigyelések felől közelíti meg jobbára a nagyméretű alakokat is, a moliérii teremtményeket, teszem Harpagont, ebbe ő a kedélynek és humornak bővebb nedveit áramoltatja, mint a szerep «tragikusabb» felfogói; s mi úgy hisszük: hitelesebben is szolgálja a nagy komédiaíró *farce*-jellegét.

A derék művész előtt még az alkotás bőséges lehetősége áll tárva: ehhez egyénisége természetében is megvan a biztosíték. Gabányi Árpád egész öregember-galériája rendre rászállhat örökségül. A *Vadkacsa* öreg Ekdaljával megmutatta, hogy tőle e részben mi várható. S jubilánsnak lehet-e nagyobb megbecsülése annál, hogy még mindig a — jövőjében bízunk?

Füsti fecske.

Korcsmáros Nándor vígjátéka a Nemzeti Színházban.

Hogy a természeténél fogva relief-telen és végszattanó felé siető anekdota színpadra képessé váljék, ahhoz jókora adag írói emberlátó és formáló képesség szükséges, ilyesmiről pedig Korcsmáros Nándornak már első nemzeti színházi darabja sem túlságosan tanuskodott. Mostani kisvárosi története egészen az anekdota síkján mozog, szaporán és — üres kézzel. Tiszamenti víg özvegye, Pap Veronika, csapong benne ideoda, mindig a «hasznocska» szagát kergetve. Köti magát a parasztnábobra, ennek fiára, majd a lókupecre, végül az állatorvosra. A vénülő aranyparaszt majdnem hálójába is kerül, de még idején átlát a szitán, mire megkezdí és sikeresen véghezviszi az ellenoffenzívát: vagyont megmenti a préda menyecske elől, házat még ki is tataroztatja boldogtalan vetélytársa terhére. Fordulat fordulatot követ, a színpadon állandó a sürgés-forgás (közben még egy színlelt rablókalandon is átesünk), az egyik sakkfigura leüti a másikat, hol közvetlenül, hol lóugrás szerint s mégis: az elején végkép közömbösnek érezzük, hogy hova fogunk megérkezni, a végén pedig ugyanolyan közömbösnek, hogy hogyan is jutottunk el idáig. Az egész inkább helyén volna tollfosztóba szánt olvasmányul István bácsi kalendáriumában, mint igényesebb színház deszkáin. Naptári anekdota-változatához mindjárt háromféle címet is ajánlhatnák: «Megadta neki!», «Túljárt az eszén!», «Jól kifiruncváncigolta!»...

Úgy hírlík, a darabot színpadhoz főleg Rózsahegy Kálmán nőgatása segítette, aki az agyafűrt paraszttan ú. n. «hálás» szerepet szimatolt. Nyújtott is benne az őt mindig tenyerén hordozó közönségnek valóságos kis

Rózsahegy-anthológiát: minden mozzanatával valami korábbi jeles alakítására emlékeztetett. Csakhogy ami a kabarészínpadot betölti, az a Nemzetiben még bizvást tátongó ürességnek is hathat. Mi legalább hálásak legkevésbé az ilyen kiabálóan «hálás» feladatok irányában vagyunk, melyek a művészt pusztán helyzetek kihasználására szorítják, a *belső* alakításnak minden kívánalma, sőt minden lehetősége nélkül. A csapodár füstfaragóné alakjának nyers vázlatosságán Füzes Anna nem sokat segíthetett, de a humor iránti határozott érzékét még így is sikerült észrevétnie. Mellettük Sugár Károly és Bartos Gyula jó és biztos epizódrajza, valamint az Iványi Irén keresetlen jóízűsége szerzett néhány szerencsésebb pillanatot. A rendezésre főleg az a hivatás hárult, hogy a kidolgozatlanásokat és «kapásból» odavetett jeleneteket annyira, amennyire elsimítsa és egybefogja. Ennek a hivatásnak Rohonczy Hajek Sára elismerésreméltón meg is felelt.

István király.

Sik Sándor tragédiája a Nemzeti Színházban.

Első, szent királyunk alakja a magyar színjátszás megszületése óta foglalkoztatja drámaíróinkat. Salamon Ferenc Dobsa színművével kapcsolatban már rámutatott, hogy tragikai felfogásra ez a tárgy kevésbé alkalmas: István király életművére egy évezred ütötte rá a sikerülés bélyegét. Az új Szent István-dráma nemes tehetségű költője ezt maga is hangoztatja, hőse politikai elgondolásának győzelmét a koronának a Patrona Hungariae oltalmába ajánlásával teljesnek tekinti, de mélyen tragikusnak érzi azt az utat, mely ehhez az apotheozishoz elvezet. A trónutódlás kérdésében hőse a legörvényesebb dilemmába kerül: a vér-

segi leszármazótól, a pogányindulatú Vazultól a zsenge kereszténységet, az idegen eredetű, velencés Pétertől pedig magyar népének ősi, faji jegeit kell féltetni. Legendai megoldás simítja el ezt a tragikaivá magasodó összeomlás-mozzanatot, melyben a nagy uralkodó gondviselésszerű bölcsesége a döntést Isten kegyelmébe helyezi. A dráma végén egyszerre csap felénk a pillanatnyi helyzetnek nemzeti szerencsétlenséggel fenyegető csillagtalan sötétsége, meg az isteni oltalomnak ezen a sötét firmamentumon feltetsző, ezeréves tudatunkban örök reménységárnak bizonyult glóriája.

Az egész műből a mély átgondolásnak, heves beleélésnek, bensőséges páthosznak és minden olcsó eszközt megvető egyszerűségnek előkelő szelleme árad. A színpaddal kacérkodó jelenetek (még az István-drámák hagyományos mozzanatai is, minő pl. a megvakított Vazul felléptetése) elibénk sem kerülnek, a döntő fordulók mindig a szent király habhányta lelkében zajlanak le s ennek a faji érzékenységek mély megérezése *ellenére* is célismerő és sziklahitű léleknek a Vazul vérbeborult szenvedélyével való dialektikai összecsapása belső drámaiság tekintetében is újabb színpadi termésünk legjelesebb lapjai közé tartozik.

A Nemzeti Színház önmagát tisztelte meg a nemes költemény megszólaltatásával. Jó munkát is végzett, legfeljebb Siklóssy Pál egyébként teljes odaadású rendezői elgondolása síklik át helyel-közzel a «kosztümös színművek» hagyományos hangnemébe. Ide végiglen őszinte bensőség kívántatik, olyan, aminő a főszerep gazdájának, Kürti Józsefnek emlékezetesen szép játékából sugárzott. Ez a jeles művész a szent uralkodó természetes méltóságának, a tiszta homlokán váltakozóan tükröződő mardosó fájdalomnak és átszellemült

hitnek megmutatásával valóban nagyra nőtt. Körülötte Kiss Ferenc szilaj háborgása, Szabó Margitnak még némi önfegyelmet kívánó drámai vérmérséklete s a fiatal Ungvári Lászlónak lelkes és meleg dikciója szolgált rá a becsülő elismerésre. A mű szellemének közelébe leginkább ők férkőztek, a többiek többé-kevésbé a konvenció felől közelítették meg feladatukat.

Sakuntala.

Kálidásza mesedramája a Nemzeti Színházban.

Örömnél többet: igazi hálát érzünk, valahányszor a Nemzeti Színház falai valódi költészet igéit visszahangozzák. India drámaköltészetének másfélezeréves kincse drámaiság dolgában a mai hallgató színházi izgalmának felkorbácsolására kevéssé alkalmas, hanem költőiség tekintetében ma is gazdag és tiszta forrással kínál. Támadása idején a díszletképrázatok mai kívánalma ismeretlen volt, minden ragyogás, az egész kábító légkör megteremtése a szövegre hárult (akár később Shakespeare meseromantikájában), s ez a szöveg a mély és finom érzések tala-jából sarjadt képeknek és hasonlatoknak olyan dús és szeszélyes indázásával nyugoz le, akár a mangófás, lótuszos, sirízsavirágos indiai őserdő. Sakuntala alakja maga is szinte ehhez az igézetes növényi vegetációhoz tartozik, minden lelkirezdülésében ennek a pantheisztikus természetegységnek egyik legelragadóbb és legtörékenyebb terméke.

A modern színház az eredeti dráma lírai kizárólagosságát színpadi szempontból már elégtelennek érzi, viszont a távoli tárgyban a mindig csábító exotikumra is szívesen oda-oda kacsingat. Ebből az ellenmondásból aztán a mai «adaptálás»-ok legkülönbözőbb változatai keletkeztek. Nálunk

most a szanszkrit szöveg magyar megfelelője szólalt meg. Helyesebben: belőle annyi, amennyi egy színházi este időtartamába beleilleszthető. A tolmácsolás, az érdemes, messzi kincsek megismertetésével nagy érdemeket szerzett Fiók Károly műve, melynek becsületes gondosságára is, némi száraz fantáziátlanságára is megjelenése idején Péterfy Jenő eléggé rámutatott. A kegyelettel bízást összefért volna ennek a felszázados fordításnak gyökeres felrészítése: az Arany János-méretű fordítók irányában kötelező «noli me tangere» a nyelvi művészet közvitézeire aligha vonatkozhatik. Bizonyos, hogy most a tolmácsolás a költőiség szabad áradásának nem annyira medréül, mint akárhányszor inkább torlaszául szolgált.

De a játékosság varázsa, a költemény lelki gyengédsége és erkölcsi emelkedettsége így is hatalmába kerítette a nézőteret — ha talán félt is, hogy ez a nézőtér ily mindenképpen magasabbrendű élmény befogadására valami sűrűn nem fog benépesedni. Pedig a nemes feladat a közreműködők becsvagyát is örvendetesen felszígázza. Horváth Árpád csupa-lélek rendezői munkája finoman követi Voinovich Géza lényegmegragadó mise en scène-jének vonalait. Sakuntala álomigézetszerű alakja Bajor Gizi művészi értelmezéséből szinte valami alvajáró biztossággal lép elénk. Abonyi Géza Duzsjanta királynak is megvan a valódi lírai és meshitele, csak arcjátéka, főleg állának erőszakos nekifeszülése bontja meg néha a formák összhangját. A színház fiataljainak népes együttese is kellemesen tűnt fel: Eöry Kató, Olty Magda, Ungvári László friss képzelemmel, szép beszéddel vonta magára a figyelmet. Szörényi Éva kis Indra-tündére pedig maga volt a dzsungelek Árielje.

A költemény zenei aláfestéséről

Lavotta Rezső finom leleménye és biztos mesterségtudása gondoskodott.

Caesar és Cleopatra.

Bernard Shaw históriája a Vtgszínházban.

Harminc éve, amikor a «dicsó mult»-nak ez a fölényes kicsúfolása keletkezett, nagy divatja volt a minden patinás hősiségben csupán ágaszkodó emberi gyarlóságot szimatoló történelemszemléletnek. Amit Offenbach szövegírói még csak operettmulatságul szántak, azt Shaw nagyképű leleplezéssé dagasztotta. De nagyon is a könnyebbik végéről fogta meg a dolgot: torzított, rágalmozott és babérokot tépdesett — minden történeti tényről merészen elrugaszkodva. Ambrus Zoltán, — mikor ezt a történelmi fintort a Nemzetiben 1913-ban bemutatták — fejére is olvasta, hogy: «barátja az írásnak, de nem barátja az olvasásnak». Nem mintha a költőt a történeti valóság hajszálíg kötné. De Shaw együgyű bálványát Caesarnak, «dublíni kis cseléd»-jét Cleopatrának elfogadni mégis bajos. Az ő Caesarja arról szaval, hogy a könyvek merő haszontalanság, ami elvon attól, hogy az ember igazán élhessen! S arról, hogy ami a multé, az mind szégyelni való! Nem kell Caesar-rajongónak lenni, hogy ennyi stupiditáson az ember a lángeszű uralkodó nevében mélyen megbántódjék. Cleopatra meg ne volna több afféle doromboló s karmával kacérkodó egyiptomi «macská»-nál, aminővé Shaw szeretné kompromittálni? De erre már igazán csak a *Flóri könyvé*-nek régi gyermekversikéjével felelhetünk: «Az oroszán is egy macska, Csak egy kicsit nagyobbacska»...

Ez az. Shaw úgy véli, hogy amikor a történelemből mindent vásottul lefarag, ami egy kicsit — «nagyob-
bacska»: akkor nyujt csak valóban

«egy darab történelmet», aminek darabját műfajilag elkeresztelte (miért csinált ebből a Vígsház színlapja «história-t?»). Dehogyan is «egy darab történelem» — jegyezte meg Ambrus — inkább: egy nagy rakás anakronizmus.

Anakronizmus az igen kevésbé mulatságos, sőt egészében őszintén unalmas történelmi maskarádénak kései felújítása is. Hevesi Sándor új és friss fordításán könyörtelenül átüt az eredetinek menthetetlen hervadt-sága. Hegedűs Tibor rendezése gondos, de tele van stílusteréssel: ideoda ingadozik Offenbach és Shakespeare hangneme között. Vörös Pál díszletei mutatósak, csak éppen a színpadi fordulókkal nincs szervezettebb összefüggésük.

S az előadás színészi része is alul marad a Vígsház legkülönb. szintjén. Csontos beérte a «személyes jelenlét»-tel s nála ennek is tagadhatatlanul mindig van valamelyes varázsa; csak hogy ide mégis valamivel több belemelegedés kellene. Az ifjú Ágai Irén nagy túlbuzgalmában egy kissé visszaesett a — színiiskolába. Nem baj, az ő fejlődésében így is bizhatunk, főleg jobban kiszemelt feladatokban. Rajnay itt-ott megközelítően ráhibázott Shaw stílusára. Somló finom mérséklete kellemesen tűnt fel. A többiek bizonytalankodtak, főleg Soltész Annie, ki a dajkából egyenest valami géci boszorkányt csinált. Végeredmény: a «nagy» felújítás lezajlott, mi pedig — tisztelettel aunatkoztunk.

Aranyifjú.

Hunyady Sándor bűnügyi története a Vígsházban.

Dosztojevszkijtől Zilahy Lajosig tömörkedő író megfordult már a «bűnügyiség» területén, az erkölcsi elmerülések sok mindent feltárhathatnak az emberi lélek ingoványából. Hu-

nyady Sándor is otthagyta most Bácska meg Erdély környezetét, ott a fővárosét is, s a francia Riviera nemzetközi világában bonyolítja le vér- és parfümgőzös történetét. Maga büszkén hivatkozik arra, hogy a bűnügyi «rejtély» olcsó eszközével nem él: a tettes személyét nem dugdossa a közönség elé, sőt ennek szemelattára hajtja végre a kiindulópontul szánt büntényt. Ebben csakugyan hasonlít is műve a *Razskolnyikov*-hoz, minden egyébben azonban — sajnos — egy csöppet sem. Úgy képzelem, hogy írói ereje majd a lélektani következmények rajzában lép jogaiba, s valóban az igazi bűnösöknek meg az al-bűnösnek lelki válságát teregeti elének, csak éppen nem úgy, hogy a fejlődésnek ez az útja egyszersmind különösebb lelki felfedezéseknek is útjává váljék. Egy szerelmi kalandorra aljasult portugál gróf testi-lelki mivoltát leplezi le előttünk, aki a szereleméhes öreg dáma fizikai meggyilkolásában ártatlannak bizonyul, de egy harmatos szerelmű ifjú angol missnek hívó lelkét kis híja, hogy meg nem gyilkolja. Ezek a selyemharamiak egyre divatosabbakká lesznek regényekben is, színdarabokban is, s Hunyady nyilván mélyére akart pillantani egy ilyen elferdült léleknek. De írói képességéből félmunkára is alig futotta, végül is jóformán a tárgyában megadott vaskos helyzeteknek naturalista kirajzolgatására szorított, s műve veszedelmesen közeljutott azokhoz a riktó fedelű ponyvakiadványokhoz, melyek efféle alcímmel szoktak megjelenni: «jelenetek a mondain élet rejtelméből»...

Jobb napokat látott háziszerezőjét a Vígsház kiváló előadással tisztelte meg. A legvisszataszítóbb alaknak, a hervadt lángolású milliárdos asszonynak egyetlen jelenetét Góthné a mesteri megfigyelésnek ritka művészi magaslatára emelte. Titkos Ilona drámai vénája is örvendetesen

nekiduzzadt a bűnre felbujtó komorna mardosó gyötrelmeiben. Jávor Pál kalandora derekas színészi munka, legfeljebb sugallóerejének van némi fogyatéka. Ágai Irén újabban kar-társai és elődjei nyomában keresgéli az érvényesülést, amit bizonyára inkább önmagához visszatalálva fog majd elérni. Nagyon passzív szerepében Somlay az egyéni jelentékenység és tekintély erejéről tesz újra bizony-ságot. Maklárty és Rajnai jó vig-színházi szinten mozog, nemkülön-ben a Tarnai Ernő körültekintő s a kényesebb pontokon kellemesen mér-téktartó rendezése.

Családunk szégyene.

J. M. Harwood és Jacques Deval vig-játéka a Magyar Színházban.

Nem olyan darab ez, amely körül a színházi bírálónak valami sok ke-resznivalója akadna. Hogy Párizsban sok száz előadást ért? Valóban, Pá-ri-zsban pontosan az efféle darabok érnek sok száz előadást. Nálunk in-kább csak a színházi játékindre foly-tonossági hiányának áthidalására al-kalmasak. Nem jobb s nem rosszabb, mint ikertestvéreinek légiója. Ame-rikai ötlet a magja: egy narancshé-jon elcsúszott s börtönbe került fiatal-ember diadala polgári tisztességgel övezett, valójában becsstelen és kép-mutatató családján. Noha az igazság-osztás is meglehetősen vitatható: a derék ifjú deréksége fejében egy — kokottot kap feleségül. Az amerikai elgondolásnak határozottan jót tett a francia felszolgálás: Deval előtt

az a terület sem merőben ismeretlen, melyet kezdetlegesebb lelkek még ma is «irodalom» néven emlegetnek. El-vétve ide is ki-kirándul, habár az-után a megalkuvás erényét itt is ép-pen elég sűrűn gyakorolja. *Családunk szégyené*-t a színház a maga külön-ösebb szégyene nélkül — a maga külön-ösebb dicsőségéről eleve lemondva — megkockáztathatja műsorán, feltéve, hogy franciás könnyedségű és köz-vetlenségű előadást állít szolgálá-tába».

A Magyar Színház együttese en-nek a feltételnek nagyjában meg is felel. Mi ezt az előadást kivételesen nem a főpróbán láttuk, hanem egy jóval távolabbi alkalommal, midőn a közreműködők már széltére han-cúroztak és felelőtlenkedtek a maguk meg az egymás számlájára. Sajnos, ez a jó szokás újabban egyre jobban elharapószik színpadainkon, talán annak a lesújtó ténynek követke-zményeként, hogy a színpadon akár-hányszor többen vannak, mint a néző-téren, s így azután a fegyelemben is ez a *többségi elv* érvényesül. Lázár Mária egy kissé szórakozottan csere-berélte a szövegében előforduló ne-veket, Törzs és Kabos pedig kifogy-hatatlan volt az egymás ugratására kitalált arckép- meg kalaptrükkök-ben. Sebaj. *Családunk szégyené*-n így is szerencsésen átestünk, unatkozni — már csak a színészek szíves rögtön-zéseinél fogva is — nem igen volt alkalmunk, s ennél többet ádáz sor-sától ugyan melyik megátalkodott színikritikus merne remélni?

Rédey Tivadar.

Zene.

Operaházunk ezidei első bemuta-tójáról, *Manuel de Falla «Egy rövid élet»* c. kétfelvonásos dalművéről igazán nem állíthatjuk, hogy a kitűnő spanyol zeneszerző művészetéről meg-felelő képet nyújtana. Közel harminc

éve annak, hogy Falla ezzel a művel mint első operájával megalapozta világhírét. Nagy idő ez egy alkotó művész életében; a sajátos egyéni művészi stílusát még teljesen ki nem alakított kereső áll itt még előttünk

s így érdekessége is főképp ebből a szempontból táplálkozik. Falla volt az első modern spanyol komponista, akinél mint az iberizmus, a sajátos délszaki tónus képviselőjénél, először jelennek meg a színpadon a régi, tiszta spanyol népi zene elemei. Ezekben már a «Vita breve» is bővelkedik. Feltűnő azonban, hogy ezek a népi elemek inkább csak dekorációnak, hozzáadásnak tűnnek fel, a bennük rejlő zenei erők passzív szerepet játszanak, a mű nincs velük átítatva, mert a művész formáló keze megköti érvényesülését. Kitűnő példa ez arra az átmenetre, amelyet az európai műzene az impresszionizmus lassú felbomlásától a népi zene új életet adó forrásáig végigcsinált. Falla azon a hidon áll, ami egyik lábával még teljesen az impresszionizmusban gyökeredzik.

A szöveg erősen idézi a «Parasztbecsület» délvidéki levegőjét, de ennek drámai ereje nélkül. Nem a szenvedélyek elemi ereje, hanem kicsinyes érdekek bírják rá Pacot, hogy elhagyja kedvesét, a szegény cigányleányt. A tragikus vég is simábban következik be. A vérbosszú helyett Salud, a megtagadott, rútul kijátszott szerető — aki kint a kerítés mögül nézi végig kedvese fényes esküvőjét — megszakadt szívvel esik össze. Ezt a vérszegény cselekményt Falla színes zenekarával sem tudta igazi élettel megtölteni. Az énekszólamokat meglehetősen mostohán kezeli, nagyobb lélegzethez ritkán jutnak. A legszebbek még a cselekménytől kevésbé függő zenei részek: a kórusok és a tüzes spanyol ritmusal telített táncok.

A díszletek igen egyszerű megoldásra való törekvést mutattak, a nagyobb befektetés ebben az esetben tényleg nem lett volna indokolt. A színpompás spanyol jelmezek csillogása szép képet nyújtott a második felvonásban, csak az elején zavart a

rendezési hiba, amely a figyelmet a rácson innen és a rácson túl történődök között állandóan megosztja és ezáltal a nézőben igen kellemetlen hatást kelt.

*

Horthy Miklós kormányzó névnapján a Nemzeti Diákszövetség a szokott fényes keretek között rendezte operai díszelőadását. Előbb *Dohnányi Ernő* 1912-ben Drezdában bemutatott kis vígoperája, a «*Simona néni*» került előadásra. Szövegét egy Bocaccio-novella nyomán Heinl Viktor bécsi író írta. A kis 40 perces műben már világosan felismerhetjük a «Tenor» kiérett vígoperai stílusának előfutárját. A zene választékos ízléssel, kitűnő humorral, élesen körvonalazott jellemző erővel, sokszínű hangzással szolgálja a szöveget és teszi életteljesebbé a sovány cselekményt.

Műsoron volt még egy új Liszt táncjáték: «*Magyar ábrándok*». — A «Pesti karnevál» sikere buzdíthatta Márkus Lászlót és Cieplinski balettmestert erre az újabb kísérletre, hogy Liszt magyar rapszódiaiban rejlő drámai és táncos elemeket megfelelő cselekmény hozzáadásával színpadra vigyék. Egy díszelőadásra szánt, pazar látványosságokkal telt ünnepi balett szempontjából a mű megszerkesztése teljesen meg is felelt. Három gyönyörű színpadi kép balatonmenti, sárközi és matyóruhák tündöklésében és emellett a Liszt zenéjére táncolt gazdag fantáziájú Cieplinsky-kompozíciók! Csakis egy ünneprontónak jut ilyenkor eszébe holmi nyugtalanító problémák feszegetése. Például, hogy Liszt Ferencnek a népies *műzenéből* merített témáit mégis csak bajos a 2. képben egy parasztdrámával összefüggésbe hozni. Ezekre a témákra lehetetlen elképzelni a magyar tánc «ősi» elemeinek kidolgozását. A feldolgozók előtt mint eszmény az orosz balett lebegett: népiesség a legmagasabb kultúra kifejeződésében. A ma-

gyar táncművészetnek egyik legelső és legfontosabb feladata volna az igazi ősi magyar népzenei táncban feldolgozni. Nagyszerű lehetőségek nyílnak itt egy magyar tánczenéi elé. A «Magyar ábrándok» a gyönyörű parasztöltözetek dacára mégis csak közelebb áll a szalóncsárdásokhoz és körtáncokhoz, mint ahhoz, ami lenni akart: az ősi magyar táncstílushoz.

*

Az idei hangversenyek közül meszsze kimagaslott *Beethoven* «*Missa solennis*»-ének előadása *Busch Fritz*, a drezdai Opera volt karmesterének vezényletével. Ilyen remekmű előadása mindig különös ünnepnek számít a zenei életben. Maga *Beethoven* ezt a művét tartotta mindegyik közül a legteljesebbnek, a legsikerültebbnek. Ez volt mint embernek és mint művésznek a legnagyobb teljesítménye, a teljesen kiérett *beethoveni* stílus csúcspontja, a 19. század vallásos érzelmének talán legmélyebb, leghatalmasabb zenei megnyilatkozása.

A mise teljes szépségének felfogása szinte kimeríthetetlen feladat egy kor vagy egy emberélet számára. Nagy előadási nehézségeket is tartalmaz, amelyek nem annyira az énekszólások szokatlan technikai feladataiban rejlenek, mint inkább a stílusában. Rögtön, első hallásra mélyen megragad a *Kyrie* és a *Sanctus* csodálatos ihletettsége. Utóbbiban a *Benedictus* ezüstös, étheri magaslatokra emelkedő hegedűszólója fonja körül a négy szólóhangsín hol egymásba olvadó, hol gyönyörű fokozatos átmenetekkel világosabbra, sötétebbre színezett szólamát. Itt valóban zenébe öntötte *Beethoven* a mű mottóját: «*Von Herzen — möge es wieder — zu Herzen gehen*». A *Gloria* és a *Sanctus* már hosszú és elmélyedő tanulmányozást igényelnek. A folyton változó képek, hangulatok a hallgató felfogó-

képességét erősen megterhelik. A *Credoban* különösen hatalmas hullámmal tárul elénk a *beethoveni* lelkiesség. A kifürkészhetetlen *Végtelen*, az «*immensum infinitumque*» fogalmával áll itt szemben a késői *Beethoven*. Az ő szemében *Isten* a legvalóbb valóság, az *Egyetlen*, aki mindig vele van. És *Beethoven* könyörög, panaszkodik, vitatkozik vele, kérdez tőle, csatázik vele mielőtt alázatos hittel leborul előtte, de egyet nem lehet félreérteni: az *Úr* szavát, amely olyan helyeknél, mint az «*et incarnatus est*», vagy a «*homo factus est*» s...inte megborzongat földöntúli, misztikus leheletével.

Az előadás *Busch* klasszikus, nagyvonalú karmesteri művészetét bizonyította. *Egyetlen* mozdulatot sem láttunk nála, amely nem állott volna a mű szolgálatában. Természetesen a kórust (*Székesfővárosi énekkar*) nem tudta a finomabb árnyalatokban nagyobb részletezésbe menő kidolgozással uralma alá hajtani. Ehhez sokkal több próba volna szükséges. Ennek tulajdoníthattuk a sokszor nyers hangszíneket, a megfelelő hajlékonyság hiányát, de ezért sokban kárpótolt a kitűnő szólisták: *Báthy Anna*, *Basilides Mária*, *Székelyhidy Ferenc* és *Kálmán Oskár* énekkultúrája. Az énekkar lelkiismeretes betanításával *Karvaly Viktor* nagy és nehéz munkát végzett.

*

Nem mulaszthatjuk el annak az igen érdekes bemutatónak a méltatását, amely a *Zeneművészeti Főiskolán* lassan, de mégis csak folytatólagosan kibontakozó karénekkultuszáról tesz tanubizonyosságot. Igen alkalomszerű is volt karácsony idején előadni — nálunk először — *Berlioz* «*L'enfance de Christ*» c. kis oratóriumát. A közismert *Berlioz* zenével szemben itt egészen más oldaláról ismerjük meg a nagy roman-

tikus zeneköltőt. Itt nyoma sincs a hatalmas hangtömegeknek, zabolátlan fantáziának, emésztő szenvedélyességnek, amiket olyan jól ismerünk többi műveiből. Ezek helyett a bájos, kedves, bensőséges, tudatosan naív és gyermeki esztétikai kategóriák jutnak érvényre. Szinte alig akarjuk elhinni, hogy ezt a művet ugyanaz a Berlioz írta, aki a Faust elkárhozását. Zenekara egészen kicsi, a kórus sem kíván nagyobb méreteket, kevés szóló, minden letompítva, kifinomodva, leegyszerűsítve és átszelle-

mítve. A legszélesebb wagneri frázisok helyett itt egyszerű népdal (pásztorok dala) harsogó erő helyett a siénai festőkre emlékeztető szelíd báj, tisztavonalú, nemes formák állnak egy gyengédséggel és mély, elégikus érzésekkel telt lélek szolgálatában.

Az intézet énekkara és zenekara becsületes munkát végzett. Külön emeljük ki, hogy a műben szereplő gyermekkart is a Főiskola növendékei szolgáltatták. A lelkes és lelkiismeretes betanítás a kiválótehetségű *Ádám Jenő* tanár érdeme. *Prahács Margit*.

Új regényünk.

A magyar irodalom eddig még nem foglalkozott a magyar halászok életével, mai helyzetükkel. Pedig a folyamok világa tele van érdekességekkel és akik a partokon élnek, szigeteken, a nádasok világában és a folyam jelenti nekik a kenyeret, száz és száz ember, megérdemlik azt, hogy figyelemmel legyen irántuk az író. Dékány András a Halászok éneke című regényében ezúttal olyan témát választott, mely olvasóit egy dunamenti halásztelepre viszi el, bemutatja ennek zárt, még mindig a hagyományokba kapaszkodó, de pusztulásra ítélts kicsi társadalomnak küzdelmes életét. Típusai élő, érdekes alakok és ahogy peregnék előtűnk a fejezetek, úgy látjuk meg bennünk is, a halásztelep alakjaiban, az örök emberi törvényeket: harcot a megélhetésért, vetélkedést, stb. A regény tengelye a messziről jött férfi, az énekes Suttogó Péter, aki gyerekkorában elkerült hazulról, távoli tengereket járt be, más halászok között élt és amikor visszakerül, ott találja a telepet, a maga régiségében, hagyományaival, anélkül, hogy bármi is változott volna. És az új ember, aki egy dall hozott magával, messze országok dalát, mely felébreszti a telepesek fáradt életét, változtatásokat akar, egységesebb és együttes munkát, mely nem sikerül. Szembeállnak vele a konzervatívok, tulajdon apja is. Végül utoljára hangzik el Suttogó Péter éneke, csónakja megindul az estében, vissza a folyamon oda, ahonnan hazajött.

Új regényünk szerzőjének eddig megjelent könyvei: *Féltalomban* (Magyar-ság), *A gyár* (Káldor), *Ruhr* (Révai).

A «Régi ház» eszt nyelven.

Tormay Cecile «Régi ház» című regénye most jelent meg a t i z e n k e t t e d i k idegen nyelven: a német, francia, angol, olasz, lengyel, holland, bolgár, svéd, norvég, dán és finn fordítások után eszt nyelven adták ki. A fordítás munkáját A. Murakin végezte kitűnően Csekey István dr. eszt egyetemi tanár értékes támogatásával. A világsikerű regény eszt címe: V a n a M a j a.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.
Helyettes szerkesztő: NÉMETH ANTAL.

Stephaneum nyomda r. t. — Felelős: IFJ. KOHL FERENC.